

FORUM

FIKİR MEYDANIDIR

15 KASIM 1965

Sayı : 279

100 Kuruş

onbeş günlük tarafsız

siyaset

iktisat

fikir ve kültür dergisi

TÜSTAV
Arsivi
Alpay BİBER
Koleksiyon

HÜKÜMET PROGRAMI VE PARTİ SÖZCÜLERİ

YABANCI
PETROL

ŞİRKETLERİNİN

TÜRKİYEDE ARAZİ İKTİSABI

ON KASIM
ÜNİVERSİTELER AÇILDI
KIBRISDA KAYGU
GREVLER
DE GAULLE'in KARARI
SAHİLLERİMİZ

PETROL - İŞ GREVİ VE SENDİKACILIĞIMIZ
SAHİLLERİMİZE YENİ TECAVÜZ - AKADEMİK TÖRENLER

TOPLUM İNSAN GELENEK - SINEMA SANATI

BASINIMIZDA ONBEŞ GÜN

ŞİMDİ NE OLACAK?

Geçen sayımızda «10 Ekim Seçimleri» nin sonuçlarını inceleyen yorumları aktarmıştık. Bu sayımızda da seçimlerle ilgili olarak sorulan «Şimdi Ne Olacak?» sorusuna cevap veren yazarların yorumlarını aktaracağız :

MİLLİYET Gazetesinde AP. Genel Başkan Yardımcısı Prof. Osman Turan, bugün Türkiye'nin siyasi ve iktisadi bir buhran geçirdiğini, karşılaşılabilecek ilk meselenin siyasi istikrarı temin etmek olacağını ifade ederek Halk Partisinin iktidardan uzaklaştırılması konusunda, «...dünyanın hiçbir memleketinde bir diktatörün veya diktatör bir partinin demokrasiye intibak eylediğine veya hürriyet devrinde siyaset sahnesinde kaldığına dair bir misâl yoktur.» diyerek bu hususun memlekette geçirilen sarsıntının kaynağı olduğunu iddia etmektedir. Halk Partisinin seçimlerdeki mağlubiyet sebebini, bu partinin «solcu ideolojiyi» benimsemesine bağlayarak, CHP. nin ortanın solundaki ısrarının «gelecek yılların anahtarı» olacağını, «Hürriyetler ve şahsi teşebbüsler hayli geliştiği halde bugün bile Türkiye'nin ortanın çok solunda» bulunduğunu, «Avrupa'da sosyalist partilerle idare olunan hiçbir memleket» in Türkiye kadar «sola kaydırılmış» olmadığını ifade eden yazar, «Halk Partisinin, aşırı solcularla birlikte, yabancı petrol şirketlerine ve dolayısıyla ecnebi sermayeye karşı giriştiği kampanyada onun solculuğu ile ilgilidir.» diye yazmaktadır. Halk Partisinin daha evvelce yabancı şirketleri hudut dışı ettiğini ve yabancı sermayeye de kapılarını kapadığını iddia ederek; CHP. nin «Türkiye'yi iktisadi yalnızlığa ve sefalete» mahkûm ettiğini söyleyen Profesör, Halk Partisinin halkçılık prensibini, sosyal adalet anlayışını, toprak reformu arzularını, petrol konusundaki tutumunu ve Kıbrıs politikasını yermekte ve «Böylece evvelki muhalefetlerin de hürriyet ve demokrasi aşkıyle amansız bir cidale girişen eski diktatör ve solcular bugün de sosyal adalet veya sosyalizm cazbesiyle fırtınalar çıkarmaya namzettirler.» diye yazmaktadır.

Prof. Hazım Atıf KUYUCAK, Yeni iktidarın iç ve dış mü-nasebetlerimiz bakımından oldukça ehemmiyetli güçlüklerle karşılaşacağını ifade ederek, iç güçlükler konusunda, AP. nin çoğunlukla iktidara gelmesinin büyük kolaylıklar sağlayabileceği gibi büyük mesuliyetler de yükleyeceğini, mutlak çoğunluğun AP. kanadında, «... ihmalkâr, fakat tenkide tahammül edemiyen bir idare görüşü» yaratabileceğini, «Parti teşkilâtının bilhassa aşağı tabakalarında 'Partizanlık' tabiriyle ifade edilen hareketlere rastlanması ve birçok iş adamlarının parti yoluyla iş çevirmeye teşebbüs» edebileceklerini, AP. nin bir partinin devanı olduğu fikrinin fazla yayılmasının «arzulanmayan ihtilâtlar» yaratabileceğini söylemektedir. Tek başına hükümet kuran bu partinin muhalefet karşısındaki durumuna da değinen yazar, iktidarın seçim becerenmesi ile taahhüt ettiği vaadlerin yerine tam olarak getirilememesi halinde muhalif partilerin tenkitlerine uğrayacağını, en sert tenkitlerin «mağlubiyeti hazmedeceği» pek görülmeyen Halk Partisinden geleceğini, bu muhalefetin de «... sağ, sol, batı, doğu, kapitalizm, sosyalizm davalarından» doğacağını, fakat CHP. nin «... gerçeğe daha yakın olarak iki ayrı çehresiyle ve iki parti halinde taazzuv etmesi» nin ihtimal dahilinde olduğunu, TİP. nin de tehlikeli olabileceğini, parti başkanının bunu ifade ettiğini, yeni hükümetin eski zaafardan kurtulmasını, tenkidlerin susturulmamasını söylemekte ve AP. nin «... gerek seçimlerdeki sözlerden ve hareketlerden ve gerek geçmişteki tecrübelerden şu neticeyi çıkarabiliriz ki yeni hükümet de bu zaafardan kurtulamayacak» dedikten sonra, «asıl mühim olan, bütün bunlara rağmen çizilen ve doğru olduğuna inanılan yolda yürüyebilmek ve bunun için de basireti, müsamahayı ve iyi niyeti elden bırakmamaktır.» diye yazısını bitirmektedir.

YTP Genel Başkanı Ekrem Alican, Türk seçmeninin AP. yi tek başına iktidara getirmekle tek parti hükümeti fikri ile beraber olduğunu, yeni hükümeti bekleyen «çok mühim meseleler» in bulunduğunu, AP. nin tek parti hükümeti üzerindeki ısrarlarının diğer partilerde, «bu partinin memleketinde bir defa daha partizan idare kurma hevesinde olduğu» şüphesini uyandırdığını, bu sebeple yeni iktidara düşen ilk görevin; «bu şüphelerin yersizliğini isbat edici tarafsız bir idare kurmak ve memleket davalarına böyle bir idare ile çözüm şekilleri» getirmesi olduğunu ifade ederek, yeni iktidara bundan başka daha iki tavsiyede bulunmaktadır. Yazarın birinci tavsiyesi, «Bugün Türkiyemizde, idarede verimlilik, idarede sür'at, idarede yeterlilik konuları bir zihniyet reformuna kesin ihtiyaç gösteren nitelikte davalar haline» geldiğini işaretleyerek, bunun içinde «idaremizin reformu» a ihtiyacı olduğunu bununda, «baştakilerin benimseyecekleri zihniyetin ciddiyet ve samimiyetine, kuracakları düzenin yeterliliğine ve bu düzenin işleyişindeki adalete» bağlı olduğunu, «plâmmızı ve yıllık programlarımızı teferruattan kurtararak bir Sınal Hamle'ye girişme» nin ikinci tavsiyesi olacağını, böylece yeni iktidarın bu konuda sağlayacağı başarının «ihtilâlcî sol fikirlerin memleketimizde yaygın hale gelmelerini önleyecek» en kuvvetli unsur olduğunu, 1965 seçimleri neticesinin, milletin sol akımlara karşı bir direnme gücü sayılacağını ifade eden Genel Başkan, «Her halde, geleceğe ait bütün güvenimiz, toplumumuzun direnme gücü olmalıdır. Onun bu gücünün, ancak güçlü devlet yönetimi ile devamlı olabileceğini de iyice» bilmemiz gerektiğini ifade ederek, «Türkiye'de siyasi hayat bir kör döğüşü olmaktan herhalde çikartılmalıdır. İktidarı ve muhalefeti ile bütün siyasi bünyemiz

millî menfaatler etrafında toplanmalı ve toplumumuzun meselelerine elbirliği ile çare bulmak azmi, müşterek hedef haline getirilmelidir.» demektedir.

CHP. Grup Başkan vekili Prof. Turhan Feyzioğlu ise «Şimdi Ne Olacak?» sorusuna, Türkiye'nin kuruluşundan beri olanlarla, o zamanki Türkiye'nin durumuna değinerek, 1938 den bu yana cereyan eden siyasi, iktisadi ve sınıf olayları, yapılan işleri ve çok partili demokrasiye geçişimizi anlattıktan sonra, 1961 den 10 Ekim seçimlerine kadar memleketimizde yapılmış olan işleri sıralamakta ve şimdi ne olacak? diye sorarak, «27 Mayıs Anayasası'nın gösterdiği olumlu yolda yürürsek, milletçe mutlaka başarıya ulaşacağız» diye cevap vermektedir. Seçimlerden yenik çıkan CHP. hakkında yazar, «CHP. için, haklı prensiplerine bağlı kalarak, enerjik ve dinamik şekilde, gerçekleri yurtdaşlara duyurma yolunda çetin bir çalışma devri açılmıştır. CHP. yeni bir devletin kuruluşuna, büyük devrimlere önderlik etmiş partidir. CHP. temel davaların partisidir. CHP. ucuz ve geçici zaferlerin değil, güç günlerin ve köklü hamlelerin partisidir.» demektedir. AP. hakkında ise, önümüzdeki günlerin çetin günler olacağını ifade ederek, AP. nin; «hür seçimle geldik, hür seçimle gitmeliyiz düşüncesinden» uzaklaşmamasını, «gerilik kuvvetlere dayanarak ileri gidilemeyeceğini» bilmesini, «seçim kanununda, çoğunluk istibdadına yol açacak değişiklikler» yapmamasını, «Vatan Cephesi devrindeki gibi, yurtdaşları» bölmemesini, sonunda korkunç rahatsızlıklara yol açacak «tatlı devir» ler yaratmamasını, «partizanlık illetine» kapılmamasını, tavsiye ettikten sonra yazısını şöyle bitirmektedir: «Açıktır söylemeliyiz ki, yeni iktidarın seçimlerden önce ve seçimler sırasında beliren siyasi ve iktisadi görüşleri, Türkiye'nin bugünkü problemlerini çözebilecek nitelikte değildir. Türkiye, vergi adaleti olmadan, adil bir toprak reformu yapılmadan, millî kaynakları -sömürücüler yararına değil- millet yararına değerlendirilmeden kalkınamaz. Bu cesur adımları atmayan iktidarlar için, köklü ve devamlı başarı kabul değildir. CHP. temel prensiplerinin doğruluğuna inanınca bir parti olarak, seviyeli ve ciddi bir muhalefet yapmağa, iktidarı her konuda yakından denetleyip uyarmağa hazırlanmaktadır. Türkiye'yi, komünist veya faşist totaliter akımların aldatıcı cazibesinden kurtaracak olan yol, CHP. nin ilerici, reformcu, milliyetçi ve halkçı yoludur.»

Akis Dergisi Başyazarı Metin Toker, bu soru hakkında, «Bir politikacı, kendini tehlikeli ipoteklerin altına sokmayı göze alırsa çeşitli kuvvetlerin desteğini sağlayabilir ve bir seçmen çoğunluğunu onun oyunu kazanabilir.» diyerek, AP. nin seçimi kazanmasını bu duruma bağlamakta ve «Zor olan, o politikacının, kendisine zaferin bedeli olan faturalar uzatıldığında aynı mahareti ve becerikliğini göstermesidir.» diyerek, AP. iktidarına ipotek koyanları sıralamaktadır. Bunlardan birisinin, «Celal Bayar ve o grup Yasstada Mahkûm» larının temize çıkma için uzatacakları fatura olduğunu, ikincisinin «AP. yi maddi ve manevî, hararetle desteklemiş olan yerli büyük iş çevreleri» nin «Servet Beyannamesinin», «Tasarıf Bonolarının» kaldırılmaları ile «vergilerin açıklanmaması» isteklerinin, «yabancı sermaye» sahiplerinin uzatacakları fatura olacağını ve «Kilit Demirel'i «Kilit Adam» diye gören Amerikannın, «Bir yandan partizanlık diğer taraftan nüfuz ticaretine imkân verilmesi» yolunda DP. teşkilâtına benzeyen AP. teşkilâtının uzatacağı faturaların takip edeceğini ifade eden yazar, «1965 Türkiyesi bu faturaların hiç birinin, kelle tehlikeye konulmaksızın ödenmesine imkân veren bir Türkiye değildir.» demektedir, bu faturaların ödenme zamanını geldiğini ifade ederek şimdi ne olacak sorusuna, «Böyle hallerde daima olan olacak. Bir süre o fatura sahibi bu fatura sahibiyse, öteki fatura sahibi berikiyle idare edilecek, işler idare edilemez hale gelince de her şey birakılıp kaçılacak. Buna iş hayatında verilen isim 'terk-i ticaret' tir. 'Terk-i siyaset', bir kumarı fütursuzca oynamış ve bütün devleri şişelerinden çıkarmış olan AP. Genel Başkanının pek muhtemel bir sonu gibi görünmektedir ve hiç şüphesiz 'Sekiz aylık politikacıdan Başbakan Yapma Macerası', yahut daha kısa adıyla 'Demirel Macerası' da ibret verici bir ders olarak toplumumuzun hayatında kalacaktır.» diye cevap vermektedir.

Yön Dergisi Başyazarı Doğan Avcıoğlu, «Türkiye'nin meseleleri diyarı» olduğunu ifade ederek, bu meselelerin, bir türlü yapılamayan «Toprak Reformu» u «Arsa Spekülasyonu» ları, çoğalan gecekondular, «sahillerimizin yerli ve yabancı emlak firmalarına turizm zaferi» olarak verilmesi, olduğunu söyleyerek, plânın aksama sebeplerini izah ettikten sonra devletçilik, dış ticaretin devletleştirilmesi, petrol ve yabancı sermaye konularını ele almakta ve bu konularda AP. nin tutumunu inceleyerek, «Yeni iktidarın nasıl Türkiye gerçeklerine aykırı bir tutum içinde bulunduğunu gösteren daha bir sürü örnek vermek mümkündür. Türkiye'yi doktrinler değil, olaylar köklü reformlara, devletçiliğe ve dış yardımların sakıncalarından korunmaya itmektedir. Ne varki, bir siyasi teşekkül, gerçeklere gözünü kapayarak, katı ve aşırı bir yabancı sermaye ve özel teşebbüs doktrinini uygulanmaya hazırlanmaktadır. Kesinlikle inanmaktayızki, bu son deneme, değerli yılların kaybedilmesine ve güçlüklerimizin artmasına yol açacaktır. Fakat öyle görünür ki, bu tersine gidişin önlenmesi için bir deneme daha zorunludur.» diye yazmaktadır.

Hazırlayan : Bekir EKİNCİ

HÜKÜMET PROGRAMI

FORUM

FIKİR MEYDANIDIR
ONBEŞ GÜNLÜK TARAFSIZ SİYASİ İKTİSADİ KÜLTÜR DERGİSİ

BU SAYIDA :

Basınıımızda Onbeş Gün

BAŞYAZI :

Hükümet Programı

ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI :

Kıbrıs'ta Üçüncü mü, Sonuncu mu
Kayguların Kışı?
Üniversiteler Açıldı
Likat-İş Grevi
Sahillerimize Tecavüz
Atatürk'ü Anarken
De Gaulle'in Kararı
Fransız-Rus Dialogu

İNCELEMELER :

Yabancı Petrol Şirketlerinin Türkiye'de
Arazi İktisabı **İhan UNAT**
Akademik Tören
Yaşar KARAYALÇIN
Petrol-İş Grevi ve Sendikacılığımız
Muammer AKSOY
Şehirlerimizin Kaderi
Sevki VANLI

KÜLTÜR VE SANAT :

Toplum-İnsan-Gelenek Üzerine II.
Yılmaz YEGİN
Sinema Sanatı
Oğuz ONARAN
İşte Sömürücüler
Bülent HABORA
Türkiye'de Ermeni Tiyatrosu
Metin AND
Bibliyografya
Der. : S. N. ÖZERDİM

Hükümet programı hakkında ilk söylenecek şey, Hükümet tarafından da kabul edildiği gibi, AP. seçim beyannamesinin, önemsiz değişikliklerle program adı altında Meclislere sunulmuş olmasıdır.

Bu biçim bir hükümet programı hazırlamak, bir taraftan kabine kurmada karşılaşılan meseleler, diğer yandan zaman darlığı yönünden kolaylık sağlayıcı olmuştur. Bunun için programın belli konularda, nasıl bir tedbir ve çare düşünüldüğü yerine, bir çok müşahade, tesbit ve tasvirlerle iktifa olunmasına sebep olunmuştur.

Hükümet programında bir birine zıt, birbiriyle çelişme halinde ki taahhütler ve beyanlar, bir seçim beyannamesi ile Hükümet programı arasında, olması lâzım gelen farkları dikkate almamaktadır.

Toplumun, menfaatleri bir birine zıt sosyal guruplarının oyları, AP. de birleştiği için, bu parti beklenmedik sonucu sağlamıştır. Hükümet programında çelişik taahhütler, bir çok konularda tedbir yerine müşahade ve tesbit, ahenksizlik, meselelerin sathında kalış, bazı konuları gerçek anlamı dışında eksik, yanlış ifade, hep bu zıt menfaatli oguruplarını gücendirme, kendilerinden soğutma endişesinden doğmaktadır. Bu hal, büyük iddialı bir hükümet için, başlangıçta baskı guruplarının etkisi altında ömrü tamamlama mahkumiyetini ilândır.

Hükümetin plân, Ekonomik genişleme, sanayileşme, gelir ve ücret, vergi, sosyal adalet ve sosyal güvenlik konularında ki görüşü, birbiri-ne zıt, çelişiklik içindedir. Kamu giderlerini son derece artıracak vaadler peşpeşe sıralandığı halde, bunları karşılayacak, istihdam hacmini artırıp, herkese vaad edilen iş yaratacak yatırımların gelir kaynakları konusunda, kaçamak ifadelerle yetinilmiştir.

Parti sözcülerinin ve başbakanın ifadelerinden anlaşılan odur ki, Programa temel olan felsefe, hükümetin girişeceği sanayileşme teşebbüsü özel teşebbüs eliyle gerçekleştirilecektir. Plân, vergi, krediler hep bu amaca hizmet edecek biçimde düzenlenecektir. Hükümetin bu anlayışı, 27 Mayıs öncesi başarısız, memleket Ekonomisini tahrip eden, bir ekonomik politikaya dönüştür. Bu politika, sosyal ve Ekonomik bünyemiz için yeni huzursuzluklara zemin hazırlayacağı kanısındayız.

Hükümetin 27 Mayıs, rejim ve Anayasa konusunda programında ki ifadeleri bütün partilerce iyi karşılanmıştır ve ortak bir inancın ifadesi olmuştur. Daha açık bir deyimle, AP. ni diğer partilerin anlayışına getirmiştir. Bu, memlekette her şeyin başı olan huzur ve istikrar için esas şarttır. Fakat, Radyo ve geçmiş beş yıllık süre için kullanılan sözler, AP. nin kendisini 27 Mayıs öncesi idarenin, felsefe ve politikasının savunucusu gibi gördüğü hususunda, ciddi şüpheler uyandıracak niteliktedir. Bu da, Rejim konularında ki tartışmayı sona erdirme talebinde bulunan, Hükümet programında ki ifadelerin samimiyetine gölge düşürmektedir.

Kısaca, Hükümet programı, tedbir ve çareler yerine, müşahade ve işaretlerle yetinmiştir. Zıt menfaatli guruplara yapılan vaadler insicamsızlık ve tezatlar doğurmuştur. Vaadler konusunda ki cömertlik, azaltılacağı ifade edilen kamu giderlerini artıracaktır. Sanayileşme hamlesi yapma iddiasında olan bir hükümetin, vatandaşlara külfet yükleyici her tedbirden kaçması, kamu gelirlerini artırıcı değil, azaltıcı yöndeki eğilimi ciddi bir istek ve inanç eksikliği işaretidir. Sanayileşme için bir takım temel reformların taşıdığı önemin farkında olmayan, Hükümetin reformlar (toprak gibi) konusunda ki tutumu meselelere nüfuz etmemiş, bilgi noksanlığının sonucudur. Hükümet programı, Memleket sorunlarını çözmeye gücünden yoksun, bir topluluğun belgesi niteliğindedir.

Onbeş Günün Notları

Kıbrıs'ta Üçüncü mü, Sonuncu mu Kayguların Kışı?

Ünlü bir yabancı dergi, Yine ünlü bir Yazarın Nobel edebiyat ödülünü kazanan «Kayguların kışı» adlı eserinin adından ilham alarak, Kıbrıs'ta ki durumu anlatırken, üçüncü kayguların kışı başlıyor di-yordu.

Makarios ilk jemosit suçunu başlatırken Kıbrıs'ta ki Türk Soydaşlarımızı yıldırıp, sindirip, Enosisi gerçekleştireceğini ümit etmişti. Hesap ve tahminleri doğru çıkmadı, o günden, buyana türlü insanlık dışı, şiddet, abluka tedbirleriyle bu maksada ulaşmaya çalışıyor. Türk soydaşlarının gösterdiği direnme, hem hesap sahiplerini şaşırtmakta, hemde Türkiye'nin müdahalesiyle, milletlerarası alanda sonucu kolayca kestirebilecek, Yunanistan hesabına kaygular yaratmaktadır. Enosisin adım adım gerçekleştirilmesinden yana, sureti haktan tarafsız görünen dostlarımız, Türkiye'yi hareketsiz kılmak için gösterdikleri gayreti, son günlerde Magosada vukua gelen olaylarda, aynı titizlikle göstermenin yeni örneğini vermişlerdir.

Üç koldan, eski kaleye, Türk kesimi-ne silâhli saldırıya geçen ve bu kesimi kuşatıp, Kale dışı kesimindeki Türklerle, Eski kale içi Türk kesiminin irtibatını kesen rumlar, güvenlik konseyine şikâyetimiz üzerine, saldırıyı durdurmuşlarsada, ne kuşatmayı kaldırmışlar, ne de zapt ettikleri yerlerden geri çekilmişlerdir. Böylece üç yıldır yürüttükleri ve daima kazançlı çıktıkları bir taktikle, yine kazançlı durumdadırlar.

Bu durum gelişirken, bir yandan güvenlik Konseyini, bir yandan NATO daimi Konseyini toplantıya çağırın Türkiye, Silâhli Kuvvetlerinede hazır ol emri vermiştir. Yunanistan da aynı yolu tutmuş, ege denizindeki adalara askeri yığınaklar yapmaya başlamıştır. Bütün bu durumlar karşısında, Başbakan ve dış İşleri Bakanının vahim bir durum yoktur sözleri, tezat teşkil etmektedir.

NATO Konseyinde, NATO silâhlarıyla, yani Amerikan silâhlarıyla donatılmış ve NATO emrinde olması lüzum gelen, Kıbrıs'ta bulunan Yunan Tümeninin, Kıbrıs'tan geri çekilmesini istediğimiz anlaşılmaktadır. Adada Fiili Yunan işgaline son verilmesini istemiş bulunuyoruz, Kaçınıcı defa.

Güvenlik konseyi ve NATO konseyi, her zaman ki gibi iki tarafa itidal tavsiye etmiştir Sormak gerekir, her Türk teşebbüsünü, benim verdiğim silâhları kullanamazsın diye önlüyen Amerika, onun verdiği silâhlarla donatılmış, bir Yunan Tümeninin Adayı işgaline, neden ses çıkarmamaktadır? Kendisi, ne kadar uysal bir hükümetin iş başına geldiği kanısında-

dır bilmiyoruz. Amma Amerikanın, bu tutumu, Türk - Amerikan dostluğunu öldürecek, bu dostluğun can damarına indirilmiş bir darbedir.

Makarios, Birleşmiş Milletler Genel sekreterine bir azınlıklar anayasası göndermiştir. Bu yasa, Kıbrıs Türkleri tarafından red edilmiştir. Söylenmek istenen açıktır. Her şey bitmiştir, şimdi fiili durumu. Milletlerarası bir hukuki vesikayla tesbit edelim denilmektedir.

Bütün bu gelişmeler karşısında, enerjik dış politika şampiyonu iddiasında bir Hükümetin iş başına gelmesine rağmen, insan kendisine, üçüncü mü, yoksa sonuncu mu kaygulu kış'a Kıbrıs'ta giriyoruz? sorusunu sormadan alıkoyamıyor.

Üniversiteler Açıldı

Üniversiteler, her sene tekrarlandığı gibi, törenlerle yeni ders yılına başlamış bulunuyorlar. Bu yıl, Ankara Üniversitesi bünyesi içinde iki önemli yenilik yer almıştır. Üniversiteye bağlı iki yüksek okul kurulmuş ve bu ders yılından itibaren faaliyete başlamıştır. Bunlardan birisi Yüksek Eczacılık Okulu, diğeri de Siyasal Bilgiler Fakültesine bağlı olarak faaliyette bulunacak olan Basın ve Yayın Yüksek Okuludur.

Bu yıl üniversite ve yüksek okullara toplam olarak 36.633 kişi müracaat etmiştir. Üniversitelere giriş sınavı komisyon Başkanı Prof. Dr. C. Mihçioğlu, dergimize özel olarak yaptığı bir açıklamada, bugüne kadar basında yer alan haberlerin aksine olarak, Türkiye'deki üniversite ve yüksek okulların bütün bu müracaatları karşılayabilecek kapasitede olduklarını, dolayısıyla açıkta öğrenci kalmamasına bu bakımdan bir sebep aramamak gerektiğini belirtmiştir. Ancak, sınavlar sonucunda girmeye hak kazandığı birden fazla fakülteye kaydını yaptıran öğrencilerin bulunuşu ve bazı yüksek tahsil kurumlarına çok az müracaat olduğu halde bazılarında tahsillerini devam ettirmek isteyenlerin sayılarının çok oluşu tespit edilen kontenjanların verdiği imkânlarla rağmen açıkta öğrenci kalmaması yolaçacaktır.

Bu arada, üniversitelerin açılışı dolayısıyla Rektörlerin yapmış oldukları konuşmalara önemli olmalarından ötürü değinmek isteriz. Gerçekten, modern toplumlarda üniversite, yalnızca kendi çatısı altında toplananların değil, bütün yurttaşların gelişmeleri ve yönelişleri üzerinde -bilimsel ilerleyişin verdiği imkânlar ölçüsünde- etkili olmak sorumluluğunu yüklenmiştir. Yeni bir ders yılının başlangıcında Rektörler tarafından yapılan konuşmalar,

bütün üniversite bakımından böyle bir sorumluluğun yerine getirilmesini sağlayan imkânlardan birini teşkil eder. Rektörler, yaptıkları bu konuşmalarla içinde buldukları toplumu meydana getiren fertlere ve müesseselere, toplumsal gelişmelerin değerlendirilmesinde ışık tutacak ve yeni adımlara ilham kaynağı olabilecek, fikirler sunabilmelidirler.

Bizim üniversitemizde, özellikle son yıllarda, yapılan açılış konuşmalarında böyle bir görevin sorumluluğunun hissedildiğini görmek imkânsızdır.

Rektörlerin açılış konuşmaları, üniversitelerin yalnız kendi çatısı ile sınırlanmış meseleleriyle ilgili olmaktan öteye gidememiştir. Dar bir çerçeve içinde kalınmış ve bu çerçeve içindeki faaliyetlerin bilançosunu vermekle yetinilmiştir.

Likat - İş Grevi

İstanbul ve Trabzon limanlarında yükleme, boşaltma ve aktarma işlerini tekel hâlinde yürüten Denizcilik Bankası'na karşı bu işlerde çalışan işçiler adına Likat-İş'in ilân ettiği grev, 18 gün devam ettikten sonra, 6 Kasım tarihinde sona ermiş bulunuyor.

Grev kararı, bu iş kolundaki bütün işyerlerini kapsadığı halde, İzmir limanında yürütülmesi -Bakanlar Kurulunca alınan ertelenme kararından dolayı- mümkün olmamıştır.

Bilindiği gibi grev, toplu sözleşme müzakereleri sırasında sendikaca talep edilen ve uzlaştırma safhasında da tarafsız aracı tarafından indirme yapılarak teklif edilen ücret artışının, işveren Banka tarafından olumsuz karşılanması sonucunda patlak vermiştir. Denizcilik Bankası'nın, 1955-1964 yılları arasında iş sahiplerinden aldığı parayı, işçiye vereceğini belirterek yaptığı % 137 oranındaki zammın karşılığında -toplu sözleşme düzenine girildikten sonra- işçi ücretlerinde kabul ettiği zammın İstanbul'da % 20 İzmir'de ise % 24 oranından ibaret kalması, Likat-İş'in grev kararının gerekçesinde önemli bir yer işgal etmiştir.

Taraflar arasındaki anlaşmazlık uzlaştırma safhasına geldiği vakit, tarafsız Aracının -paranın satınalma gücündeki artışı da nazara alınmak suretiyle- teklif ettiği ve Bankanın kabul etmediği ücret zammının nisbeti % 36 idi. Grevin, yüksek uzlaştırma kurulunda anlaşmaya varılarak sonbulması ise işçilerin % 37 ye kadar kademeli olarak zam taleplerinin Bankaca kabul edilmesiyle mümkün olmuştur. Likat-İş ilgililerinin yaptığı açıklamaya göre işçiler, yapılacak toplu sözleşme ile yılda 9 milyon liraya yakın ücret artışı elde etmiş olacaktırlar. Ayrıca, genel toplu sözleşme ile işçilere bazı aynı ödemeler yapılması, tatil ve fazla mesai çalışmalarında tazminat ödenmesi Bankaca kabul edilmiştir. İki yıl süreli olan toplu sözleşme ile taban ücretler ortalama olarak 480 liradan 600 liraya yükselmiş olacaktır.

Her ne kadar Denizcilik Bankası, kendisine ait gemilerin yükleme ve boşaltımını (sendikanın grevle ilgili mevzuata aykırı olduğunu öne sürerek itiraz etmesine

rağmen) Demiryollarına ait Haydarpaşa limanında temin etmişse de 18 günde 10 milyon liraya ulaşan bir zarardan kurtulamamıştır. Gene Likat-İş ilgililerinin grev sonucundaki beyanlarında ifade edilen bu miktara ilâve olarak yolcuların ve yük sahiplerinin grev boyunca uğradıkları zararın miktarı bilinmemektedir.

Şüphesiz, bütün bu kayıplara sebebiyet veren grevi yapan işçilerdir. Ama gene malumdur ki grev, aslında bir başlangıç değil sonuçtur. Grevlerin sebeb olacağı zararların önlenmesi, ancak onları doğuran şartların düzeltilmesi ile mümkündür.

Sahillerimize Tecavüz

«Marmarada, Bayramoğlu Sahil Mahallesi karşısındaki Balyanoz koyunda bize özel tersane yapılacaktır, bunun için gerekli izni İmar ve İskân Bakanlığı vermiştir.» dersek inanırız mı? Böyle birşey olabilir mi? Olmuş bile!

Mimarlar Odası organı «Mimarlık» dergisinin Ekim 1965 sayısının 33. sayfasında verilen haber, ciddi bir batıl gazete tarafından dahi skandal olarak takdim edilebilecek niteliktedir.

Olay şudur... İ. B. A. Ltd. şirketi Balyanoz koyunda tersane yapmak için İmar ve İskân Bakanlığına başvurur. Başvurmak zorundadır. Çünkü bu yer, 8.7.960 tarihinde tasdik edilen plânlarda halkın ve dış turizmin ihtiyacına ayrılmıştır, şirket bu kullanılışın değiştirilmesini istemektedir. Bakanlık 13.6.963 tarihli yazısıyla, turistik sahada sanayi sitesi olamayacağından reddeder. 21.5.964 tarihinde tekrar reddeder. Fakat son olarak 12.3.965 te birdenbire kabul ederir... Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, kendisine duyurulmadan yapılan bu işlemi 16.3.965 tarihli yazısıyla protesto ededursun, bu sahilin Darıca Nahiyesi sakinleri dahi Mimarlar Odası İstanbul şubesine müracaat ederek bu tecavüzün durdurulması için yardım istemiştir.

Balyanoz koyunun sanayiden başka kullanışlara daha elverişli olduğunu anlamak için ne plâncı, ne de bir bilirkişi olmaya lüzum vardır. Yurdumuzun dinlenme yeri olarak en iyi yerinin Marmara ve bu denizinde en değerli parçasının ise bu sahiller olduğunu herkes bilmektedir. Gerek halkın tatil yeri gerek dış turizm için vazgeçilmez olan bu sahiller, daha yeni kıpırdamaya başlamış olan yatırımların hedefidir. Nitekim bu sahiller plânlı turizm kullanılışına ayrıldığı tescil edilmiş ve T. C. Emekli Sandığı ile Türkiye İş Bankası tarafından 36 milyon TL. bir yatırımın hazırlıkları başlamıştır. Bu yatırımın sahası ile, İ. B. A. şirketinin tersane izni kopardığı Balyanoz koyu aynı perspektif içinde kalmaktadır... Forum, her zaman sanayi kuruluşlarının yanındadır. Sanayi yatırımlarının kolaylaşması için belediyelerin yer göstermelerini, spekülasyonun önlenmesi için tedbir almalarını ister... Fakat bu isteğin, sahillerin başka kullanışlarda kamuya daha yararlı olacağı bilinen yerlerin bir şirkete tahsisini düşünemez.

Nasıl Galata rıhtımında tersane yapmak gülünçse, Haliç pek güzel bir iskân

sahası olabilirse, Tophanedeki antrepolar çok büyük bir gaf, nasıl kurucumuzdaki kömür depoları, İstinyedeki tersane birer emrivaki iseler göz göre göre bir yanlış daha yapmanın sebebi anlaşılabilir. Bugüne kadar olanların üzerine yenilerini eklemek, akıllanmak istemediğimizi göstermektedir...

Bu olayın iki yönü vardır :

1 — Plân çalışmaları ciddiye alınmamaktadır.

2 — Bütün isteklerimiz kısa vadeli.

Tersanenin yapılacağı yer plânlı, turizme ayrılmış ve daha 4,5 yıl önce aynı merciler tarafından tasdik edilmiş olduğuna göre, birkaç yıl sonra mahalli bir sebebin doğmasından değil, dışardan yapılan bir talep üzerine onu değiştirmek, plânın itibarını kökünden sarsmaktadır. Otuz yıldan beri yapılan imar plânları bu gibi davranıştan dolayı hiçbir işe yaramaz hale gelmiştir. Genellikle bu tadillerden mahalli belediyeleri sorumlu tutarken, plânların en üst kademe yetkilisi Bakanlıkta bu

hareketlerle plânın itibarını ve kendi itibarını sarsmaktadır... Kamu oyunu, plânı yaptığı ve bir şirket tarafından istenen değişikliği iki defa geri çevirdiği halde, üçüncü defa kabul eden ihtisas elemanları ve idarecilerden şüphe etmesi halinde, çok şey kaybedileceği muhakkaktır. Kısa vadeli kararlar yüzünden pekçok zarar etmekteyiz. Bu yüzden şehirlerimiz ve çevreleri bir keşmekeş içindedir. Bir yere üç katlı yapılar yapılır, yirmi yıl sonra yıkılır altı katlı yenisi inşa edilir. Fabrika yapılır, pişman olunur tersine izin verilmek istenmez. Zamanında hazırlık yapıp, şehir ve çevresi arazi kullanılış plânlamak ve bunu yürüten hukukî, malî ve örgütlenme yönlerinden tedbirlerini almak işini beceremediğimiz için ne okul ne hastahane, hiçbirşey gereken yerde değil, başka bir yerde inşa edilmektedir.

Fakat plânlanarak turizme ayrılmış bir arazide, en yetkili merciler tarafından, izah edilemeyecek şekilde tersane inşasına izin verilirse, bu memleketin düzenine olan umutlar şarsılacaktır.

ATATÜRK'Ü ANARKEN

Yıllar geçtikçe Türkiye Atatürk'e daha derin minnet duyguları ile bağlanmaktadır. Atatürk sevgisi, özellikle devrimci genç kuşaklar nezdinde ve Atatürk reformlarını anlayıp değerlendirmek için yeteri kadar uzak görüşlü ve mukayese yapabilmek imkânlarına malik olan insanların yüreklerinde ve kafalarında zaman geçtikçe büyüklüğe ulaşmaktadır.

Atatürk'ün büyüklüğü, Atatürk hakkında objektif kıstaslar içinde kalan araştırmalar ve incelemeler çoğaldıkça, Türk Kurtuluş Savaşının tarihi en ince teferruati ile gün ışığına çıktıkça ve O'nun reformları, devrimleri hazırlayan düşünceleri iyice anlaşılmasına başlayınca daha kesin olarak ortaya çıkacaktır.

Kurtuluş Savaşının tarihi incelendiği zaman, başlı başına, bu savaşın hazırlanması, bir insanın, tarihin en büyükleri arasında yer almasına kifayet edebilecek bir nitelik taşıdığını gösterir. Şimdi aradan 45 yıl geçtiği için Birinci Dünya Harbinin sonundaki dağılık, şaşırma, perişan, bütün ümidini yitirmiş, ne yapacağını bilemediği için kendi içinde bölünmüş, ihane te uğramış Türkiye'yi tasavvur etmek güçtür. Bütün güçlükleri yendikten sonra, yapılacak derecede üstün bir organizasyon ve karar verme kabiliyeti ile milletin son kalmış gücünü bir araya getiren Atatürk'ün büyük dehası, Türk halkını ümitsizlikten kurtarmak ve ona gelecek için ümit verebilmek hâdisesi içinde belirmektedir. Uçurumun yanı başına gelmiş bitkin bir milletin, yeniden savaşa gücünü yaratmak, ancak ümitsizliği yenmek ile olurdu. Atatürk bunu yaptı. Sonra da millete haksızlığa karşı direnme iradesini verdi. Kurtuluş Savaşı O'nun idaresi ve en yakın arkadaşlarının ölçsüz fedakârlıkları ve çabaları ile kazanıldı.

Cumhuriyet kuruldu. Bu, asırlar boyunca alışılmış tek şahıs idaresinden toplumun iradesinin hakim olacağı bir idare tarzına giriş olmuştur. Böyle bir kararın 1922 - 1923 yılları şartları içinde alınabilmesi ve yürürlüğe konması müstesna bir hâdisedir. Çünkü Padişaha bağlılık halâ köklü bir şekilde devam ediyordu.

Cumhuriyetten sonra, evvelâ düşünce ve hukuk alanlarında başlayıp ileri bir toplum yaratabilmek için çeşitli yönlerden devam ettirilen reformlar ve devrimler, kurtuluş savaşının devam mahiyetini taşır. Geri düşünceye, taassup ve cehalete, alışılmış şekil ve kalıpların dışına bir türlü çıkamayan ve ilerlemeyi zincirleyen zihniyete karşı açılmış olan bu gerçek kurtuluş savaşı, Atatürk'ün devam etmekte olan en büyük eseridir. Savaş devam ediyor. Fakat cehalet va taassup ve nihayet hasis menfaatler kıpırdanma cesareti göstermektedir. Fakat bu kıpırdanma beyhude bir gayrettir. Genç ve devrimci kuşaklar Atatürk devrimlerini korumanın bilincine ulaşmışlardır. Bu devrimleri koruyacak kudrete sahiptirler. Bu kuşakların düşünceleri ilericiliğe, batı uygarlığına ve gelişen hayatın ve dünyanın yeni şartlarına en geniş ölçüde açık bulunmaktadır. En yakın tarihimizin olayları, Atatürk Devrimlerinin Türk toplumunun ilerlemesinin vazgeçilmez şartlarını kapsamakta olduğunu göstermiştir.

Devrimler devam ediyor. Atatürk'ün tayin etmiş olduğu hedefe, «muasır medeniyet seviyesine» ulaşmak, Atatürk'e sadık kalmak için cehaleti yenmeyi bir an önce başarmamız gerekir. Geri kalmışlığımızın dönüm noktasının burada olduğunu bildiği için Atatürk cehalete karşı ilk büyük savaşı açmış ve harf inkılabını yapmıştır.

De Gaulle'in Kararı

Uzun, süredir, meraklı bir bilmece gibi gözüm bekleyen sorunun cevabı Fransızlar ve Dünya Kamu oyu için De Gaulle tarafından açıklanmıştır.

Fransız Devlet Başkanı gelecek ay yapılacak başkanlık seçiminde, yeniden adaylığını koyacağını, bir televizyon konuşmasında vatandaşlarına duyurmuştur.

De Gaulle'in yeniden Devlet Başkanı seçileceğine, Fransa ve yabancı basın ve anket müesseseleri garanti nazarıyla bakıyorlar. Anglo - Amerikan basını uzun süre, bu iki devletin De Gaulle karşısına çıkacak güçlü bir aday bulma çabalarının, başarısızlığından ötürü, tek ümitlerini Fransa Devlet başkanının yeniden adaylığını koymasına bağladıkları, görülmüştür.

De Gaulle'in yeniden adaylığını koyacağını açıklamasından sonra, bu iki ülke basınının ne kadar canlarının sıkıldığı, âdeta ümitsizliğe düştükleri sezilmektedir. Bu iki ülkede De Gaulle'in onlara göre, Fransızların bu tercihi De Gaulle'in politikasının tasvibinden çok, generalin büyük kişiliği karşısında, aynı kişiliğe sahip bir ikinci adayın olmamasındandır. Gerçekten de, De Gaulle'in rakiplerinin kişiliği, onunla kıyaslanamaz. Amma, Fransızların tercihinin yalnız buna dayandığını söylemek hatalı olur. De Gaulle, Fransaya bir istikrar, refah, kendisine güvenme duygusu kazandırmıştır. Fransanın sesini ve ağırlığını yeniden dünya politikasında, dünyanın her yanında duyurmuştur. Fransanın rızası olmadan, Avrupa şekillenmesi olamayacağını, acı bir ders serisi halinde, İngiliz ve Amerikalılara kabul ettirmiştir. Fransayı, Avrupada hakim bir kuvvet haline getirmiş, Nükleer güce sahip olmayan bir devletin gerçek bağımsızlığı olamayacağı iddiasıyla, bütün iç ve dış direnmelere rağmen, Fransayı Nükleer güce sahip kılmıştır. Milliyetçi bir görüşle ve tarihi nastalji içinde, modern dünyayı anlamadığı suçlamaları, daha çok Fransayı üçüncü sınıf devletler seviyesine indirmek isteyen Devletlerin bulmağa çalıştıkları kusurlar icadı olduğunu vatandaşları anlamıştır.

Şüphesiz, De Gaulle'in yeniden seçilmesi, Amerika, İngiltere ve Erhard Almanyası için çetin günler getirecektir. Gerek, NATO ve gerekse Avrupa ortak pazarı, Avrupa siyasal birliği yeni bir safhada gelişecek, veya Fransasız yeni bir biçim alacak. Fransasız, Avrupa savunma tertibi, veya Avrupa birliği, NATO'yu düşünmek ise biraz gerçeklere aykırı düşmektedir. Her halde De Gaulle, son raundu oynayacaktır. Kendi adına izafe edilen rejimi, ve diğer meseleler bu dönemde kesin bir sonuca bağlanacaktır.

Fransız - Rus Dialoğu

Fransız Dışişleri Bakanı M. Cauve de Marville (Couve de Murville) in Moskova ziyareti, Vaşington, Bon ve Londra'da belli bir huzursuzluk yarattı. Gerçekte, Paris ile Moskova arasında uzun süreden beri devam eden diyalog, bu başkentlerin canını sıkıyan bir gelişme idi. Bu, bir çeşit batı blokunda meydana gelen çatlaklıktan,

Moskovanın sızması gibi, gösterilme gayreti için fırsat olarak kullanılıp, batılı devletlerin Fransız Devlet Başkanı De Gaulle'in politikasına karşı birleşmeleri sağlanabilirdi.

Moskova ziyaretinden sonra yayınlanan Kominike, geleneksel ve genel değişimler dışında bir yenilik taşımamaktadır. Dostlarını ve rakiplerini, niyet ve düşünceleri hakkında kararsızlık içinde tutmakta usta olan De Gaulle, bu ziyarette de diplomasisinin sis örtüsünü mahir bir biçimde kullanmıştır.

Diplomatik çevreler şimdi De Gaulle'in gerçek niyetinin ne olduğunu bu zamandan daha büyük bir merakla araştırmaktadırlar. Fransız Dışişleri Bakanının, Moskova ziyaretinden gerçek niyet nedir? De Gaulle'un başarısızlığa uğrayan Avrupa Atlantik politikasının yıkıntıları üstüne, yeni bir politika inşa mı etmek? Yoksa, Batı Almanya'yı ürkütüp, kendi politikasına angaje etmek için kullanmak mı istemektedir? Batının, bugün henüz çözemediği, bu suallerin cevabının, Fransız Devlet Başkanlığı seçiminden sonra bulunabileceği ümit edilmektedir.

M. Cauve de Murville'in ziyareti, Rus basınında gelenek dışı bir biçimde, çok önemli bir ziyaret gibi gösterilmiştir.

Fransız, Dışişleri Bakanının Leningrat'tan Şaşi'ye kadar yaptığı ziyarette, hemen bütün Rus ileri gelenleriyle, uzun görüşme fırsatını bulmuştur. Brejne ve Mikoyan, Kosigin ve Gromiko ile iki devlet arasında ki münasebetlerin dışında, Dünya meseleleri hakkında yaptığı görüşmeler, her halde Fransız Devlet Başkanlığı seçimlerinden sonra şekillendirilebilecek, Fransanın NATO, Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Avrupa birliği politikası için faydalı bir araştırma mahiyetindedir.

Kominike de bulunan, Nükleer silâhların yayılmasının tehlikesi hakkında ki cümle, bir çok çevrece Almanyanın kast edildiği şeklinde yorumlanmıştır. Esasen bir çok diplomatik çevre, Paris - Moskova yaklaşmasını, Fransanın geleneksel Almanyanın Avrupa hakimiyetine karşı, bağ vurduğu Doğu Avrupa zıt kuvvet ile denge kurma politikası gibi görmektedirler.

Bir süreden beri De Gaulle'in, Almanya'nın yalnız komşularının anlaşmasıyla birleştirilebileceğini ifade etmesini, bir çok çevreler, Almanyanın hem toprak hem de askeri güç bakımından kayıtlamak yolunda, Fransanın niyetlerinin belirtisi gibi göstermektedirler. Bu çevreler, Fransız Dışişleri Bakanının, Moskova ziyareti, bu yolda atılmış bir başka adım olarak yorumlayacaklardır.

**REKLAMINIZI
GAZETE VE DERGİLERLE
DEĞERLENDİRİN!**

BASIN İLAN KURUMU

**YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLAMLARINIZ İÇİN
HİZMETİNİZDEDİR.**

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türkocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 27 66 00 - 27 66 01

Telegraf adresi : BASINKURUMU

(Basım 19935 A/13451) - 402

İncelemeler

Yabancı Petrol Şirketlerinin Türkiye de Arazi İktisabı

İlhan UNAT

Yabancı petrol şirketlerine tanınan hak ve imtiyazların kapsamı üzerinde Türk kamu oyu son aylarda büyük bir duyarlılık göstermektedir. Ancak, Petrol Kanununun yabancı petrol teşebbüslerine bahsettiği geniş olanakların ulusal çıkarlarımızı türlü şekilde çiğnediği belirtilirken, bu teşebbüslere tanınan arazi iktisabı hakkı genellikle dikkatten kaçmaktadır. Oysa, bu konu ulusal petrolümüze sahip çıkmak dâvasında titizlikle üzerinde durulmasını gerektiren bir önem taşımaktadır.

Tesbiti gereken birinci nokta şudur : Türkiye'de arazi iktisabı konusunda petrol şirketleri Türk hukukunun yabancı şirketler için öngördüğü genel rejime mi tabidirler, yoksa Petrol Kanunu onlara daha geniş olanaklar sağlayan özel bir rejim mi bahsetmiştir ? Bu sorunun cevaplandırılması için Türkiye'de yabancı şirketlerin arazi edinmelerinin tabi olduğu genel rejimi hatırlatmak icap edecektir.

I. Genel prensip yabancı şirketlerin Türkiye'de gayrimenkul edinmemeleridir.

Türk hukukunda ilk defa olarak tüzel kişilere gayrimenkul edinmek ehliyetini tanıyan 16 şubat 1328 tarihli «Eşhas-ı hükmiyenin emval-i gayrimenkule tasarruflarına mahsus kanun-u muvakkat» ancak Türk tâbiyetindeki tüzel kişilere gayrimenkul edinmek imkânını sağlamıştır. 2644 sayılı Tapu Kanunu da yabancıların gayrimenkul mallara temellük ve tevarüsünü düzenleyen 35 inci maddesinde «yabancı hakikî şahıslar Türkiyede gayrimenkul mallara temellük ve tevarüs edebilirler» demek suretiyle yabancı tüzel kişilerin bu

imkândan yoksun oldukları prensibini teyit etmiştir,

II. Genel prensibin istisnaları

Türk hukukunda genel kural yabancı şirketlerin gayrimenkul edinmemeleri olmakla beraber, bu temel kurala istisnalar getiren hukukî yollar açıktır. Bu yollardan biri yabancı devletlerle Türkiye arasında akdedilen andlaşmalara âkid devletler tâbiyetindeki şirketlerin diğer âkid taraf ülkesinde gayrimenkul edinmesini öngören hükümler konulmasıdır. Diğer de, ancak belli alanlarda çalışan yabancı şirketlerin gayrimenkul edinmelerini öngören özel kanunlar çıkarılmasıdır.

Türkiyenin çeşitli devletlerle akdettiği andlaşmalarda âkid devlet tebaası şirketlerin, işleyebilmeleri için «zaruri» veya «lüzumlu» gayrimenkulleri ihraz edebilmelerini öngören hükümler mevcuttur.

Türk kanun koyucusu ise yabancı tüzel kişilerin gayrimenkul edinmemesi prensibine iki özel kanunla istisna getirmiştir : Bu istisnalardan biri 6086 sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu ile yabancı turizm şirketlerine, diğer de 6326 sayılı Petrol Kanununun 87 nci maddesine bir fıkra ekleyen 6897 sayılı kanunla yabancı petrol şirketlerine tanınmıştır.

III. Petrol Kanunu yabancı petrol şirketlerine Türkiyede arazi iktisabı imkânını vermektedir.

Petrol Kanununun 87 nci maddesinin 7 mart 1954 tarihinde kabul edilen ilk şekline göre, petrol hakkı sahibi şirket petrol ameliyası için lüzumlu olan arazi üzerinde ancak bir «kullanma hakkı» (intifa ve irtifak hakkı) elde edebilmekteydi. Hususî mülkiyet konusu olan arazide

bu hak ya arazi sahibi ile anlaşma suretiyle, ya da arazinin Petrol Dairesi tarafından mülkiyeti Hazineye, kullanma hakkı petrol şirketine ait olmak ve kamulaştırma bedeli petrol şirketi tarafından ödenmek üzere kamulaştırılması yoluyla elde edilmekteydi. Bu şekillerden biriyle elde edilen «kullanma hakkı»nın süresi petrol hakkının yürürlük süresi ile kayıtlı idi ve petrol hakkı yürürlükten kalkınca «kullanma hakkı» da sona ermekteydi. 29 Mayıs 1957 tarihinde kabul edilen 6987 sayılı kanunla Petrol Kanununun 87 nci maddesi birinci bendine eklenen fıkra hukukî durumu tamamen değiştirmiş ve yabancı petrol şirketlerine petrol sahalarında arazinin mülkiyetini de iktisap imkânını açmıştır. Petrol Kanununa 1957 de eklenen yeni hüküm şöyledir : «... diğer kanunlarda mâni bir hüküm bulunmadığı takdirde petrol hakkı sahibi tarafından, hususî mülkiyet mevzuu arazinin sahibi ile anlaşma suretiyle mülkiyeti de iktisap olunabilir.»

Türk hukukunda ötedenberi benimsenmiş bir temel kural olan yabancı tüzel kişilerin Türkiyede gayrimenkul mülkiyetinden faydalanamamaları prensibinde, hem de petrol gibi ekonomik ve stratejik değeri çok yüksek olan bir konuda böylece büyük bir gedik açılmış olmaktadır.

Acaba Petrol Kanununa sözü edilen hüküm 1957 yılında eklenmemiş olsa idi dahi, yabancı petrol şirketleri tâbiyetlerini taşıdıkları devletlerle Türkiye arasında akdedilmiş olan andlaşmaların tüzel kişiler için gayrimenkul edinme imkânını öngören hükümlerine dayanmak suretiyle petrol sahalarında arazi satın almak imkânına sahip olacaklar mıydı ? Petrol Kanununun 1957 den itibaren bu konuda açık hüküm taşıması bu sorunun cevaplandırılmasındaki amelî faydayı önemli ölçüde azaltmakta ise de, durumun tesbiti, 1957 tadili ile sistemde açılan gediğin önemini tâyin edebilmek bakımından yararlı olacaktır. Andlaşmaların yabancı petrol şirketlerine bu imkânı bahsetmedikleri kanısındayız, Zira, bu konuyu düzenleyen andlaşmalarda değişen formüllerle ifade olunan fakat özü itibariyle aynı muhtevayı taşıyan «Kavanin-i memlekete tebaiyet ve memleketin mevzuatı kanuniyesinin derpiş ettiği takyidat mahfuz kalmak» koşulu daima yer almış bulunmaktadır. Petrol Kanununun

ilk şeklinde ise, petrol hakkı sahibinin «arama, işletme veya belge» sahasında ve hattâ «civarında» «petrol ameliyatı için lüzumlu olan arazinin» mülkiyetine sahip olamayacağı, bu arazi üzerinde ancak kullanma hakkı elde edebileceği tezini kuvvetle destekleyen olumlu unsurlar mevcuttu. Nitekim 87 inci maddeye inceleme konumuz olan ek hükmü getiren 6987 sayılı kanunun gerekçesinde kullanılan ifadede Hükümetin de Petrol Kanununun ilk şeklini böyle anladığı görülmektedir. Gerçekten gerekçede şöyle denilmektedir : «Kanunun 87 nci maddesine göre, Türk olsun ecnebi olsun bir petrol hakkı sahibi hiçbir suretle arazinin mülkiyetini iktisap edememektedir. Petrol Kanunu, petrol hakkı sahibinin bu noktada tasarruf ehliyetini daraltmıştır. Petrol hakkı sahibi ancak arazinin kullanma hakkını iktisap edebilir.»

Gerekçe Petrol Kanununa getirilen yeni hükmün nedenini şöyle belirtiyor : «Tasfiyehane gibi büyük tesislerin üzerinde kurulacağı arazinin mülkiyetinin başkasında bulunması, bu tesisleri kuracakların cesaretini kırmaktadır. Halbuki, hususî mülkiyet mevzuu bulunan arazinin mülkiyeti, sahibi ile anlaşmak suretiyle petrol hakkı sahibi tarafından iktisap edilebilirse, bu mahzurun ortadan kalkacağı anlaşılmış ve bu maksatla 87 nci maddenin 1 nci fıkrasına bir ilâve yapılmıştır.» Gerekçe, getirilen yeniliğin aşağıda işaret ettiğimiz sakıncaları ve Petrol Kanununun üzerine kurulduğu temel ilkelerle bağdaşmazlığı karşısında tatmin edici olmaktan uzaktır. Tasfiyehane konusunun özelliğini gözönünde tutmak gerekebileceği kabul edilse dahi, gösterilen neden ile getirilen hüküm arasında nisbet yoktur. Hüküm petrol şirketlerine petrol ve işlettikleri bütün sahalarda arazi satın almak imkânını başatmaktadır. Bu imkân sadece, üzerine tasfiyehane inşa edilecek arazi için ve tasfiyehane sınırları ile kayıtlı olmak üzere verilse idi, bir ihtiyacı karşılamak zorunluğuna dayandığını savunmak belki mümkün olabilirdi.

6987 sayılı kanunun 271 milletvekilinin kabul oyuyla, herhangi bir tartışma geçmeksizin kanunlaşmış, yalnız iki milletvekili (Sayın İsmet İnönü ve Sayın Ahmet Bilgin) çekimser oy kullanmış, red oyu verilmemiş,

250 milletvekili de oylamaya katılmamıştır. Petrol Kanununun kabulü sırasında, bu kanunu ulusal çıkarlarımıza aykırı bulan CHP. muhalefeti nin kanunun tümü ve münferit maddeleri üzerinde titizlikle durduğu ve tasarıya kırmızı oy verdiği hatırlanacak olursa, 1954 de işaret ettikleri tehlikeleri önemli ölçüde arttıran 1957 tadiline karşı CHP. grubunun kyıtsız kalmasına şaşmamak elden gelmez.

Petrol Kanununun 87 nci maddesine 6987 sayılı kanunla eklenen fıkrada yer alan «diğer kanunlarda mâni bir hüküm bulunmadığı takdirde» ibaresinin Tapu Kanununun karşıt kavram (mefhumu muhalif, - yoluyla yabancı tüzel kişilere gayri menkul iktisabını yasaklayan hükmüne zımnî bir atıfta bulunmak suretiyle yabancı petrol şirketlerini 6987 sayılı kanunun sağladığı yeni imkânın dışında bırakmış olması düşünülebilir mi ? Hukukî ve maddî veriler böyle bir soruyu olumsuz şekilde cevaplandırmayı zorunlu kılmaktadır. Şöyle ki : Bir kere 87 nci maddenin yeni şeklinin açtığı imkândan faydalanması söz konusu olan «petrol hakkı sahipleri» münhasıran yerli veya yabancı şirketlerdir, Petrol Kanununun 6 nci maddesine göre gerçek kişiler «petrol hakkı sahibi» olamaz. Şu halde gerçek kişiler kanunun sarahatı icabı bir tarafa bırakıldıktan sonra, ancak, yeni hükmü Türk petrol şirketlerinin petrol ameliyatı sahalarda arazi edinmek imkânını kazanmaları, buna karşılık arazi iktisabı yasağının yabancı şirketler için Tapu Kanununun 35 nci maddesindeki «mâni hüküm» sebebiyle devam etmesi ihtimalini tartışmak mümkün olabilir. Ne var ki, böyle bir yorum imkânını doğrudan doğruya 6987 sayılı kanunun yukarıya aktardığımız gerekçesi ortadan kaldırmaktadır. Gerçekten gerekçe «Türk olsun ecnebi olsun» petrol hakkı sahiplerinin araziye tasarruf ehliyeti bakımından durumlarını açıklamakla söze başlamakta ve her iki kategori petrol hakkı sahibi için ortak olan bu durumu düzeltmek üzere yeni hükmün sevk edildiğini söylemektedir. Kanun koyucunun maksadı arazi edinmek imkânından sadece Türk şirketlerini faydalandırmak olsa idi bunu gerekçede açıkça ifade etmesinden daha tabii bir şey olamazdı. Kaldı ki, arazinin mülkiyetinin başkasında bulunmasının Tür-

kiye Petrolleri Anonim Ortaklığının «cesaretini kırması» bahis konusu olamayacağına, 87 nci maddenin eski şeklinin esasen sağladığı arazinin kamulaştırma suretiyle mülkiyetinin Hazineye intikali imkânı TPAO. nı tamamen tatmin edeceğine göre, arazinin mülkiyetine sahip olamamakta bir güvensizlik unsuru görüp cesaretleri kırılanların yabancı şirketler olduğundan ve yeni hükmün bu şirketleri tatmin maksadına yöneldiğinden şüpheye yer yoktur.

Şu halde «diğer kanunlarda mâni bir hükmü bulunmadığı takdirde» kaydı Tapu Kanununun 35 nci maddesindeki genel yasaklamayı hedef tutmamaktadır. Bu kayıt bazı özel kanunlarda öngörülmüş olan sınırlı yasaklamalar çerçevesinde uygulama alanı bulacaktır. Yabancı petrol şirketleri 442 sayılı Köy Kanununun 87 nci maddesi hükmü icabı köy sınırları içinde arazi alamayacaklar, 1110 sayılı Askerî Memnu Mıntakalar Kanununun 1 nci maddesi gereğince askerî yasak bölgelerde gayrimenkule temellük edemeyecekler, esas itibarıyla 30 hektardan fazla araziye sahip olmaları Hükümetin özel iznine tâbi tutulabilecektir. Bu sınırlı yasaklamalar dışında 6987 sayılı kanun yabancı petrol şirketlerine üzerinde petrol hakkına sahip oldukları sahalarda arazi iktisabı imkânını bahşetmiş bulunmaktadır.

6987 sayılı kanunun getirdiği hükmün Petrol Kanununun temel ilkelerini nasıl zedelediğini ve taşıdığı ciddi sakıncaları kısaca açıklamak isteriz.

IV. Şirketlerin arazinin mülkiyetine sahip olması Petrol Kanununun temel ilkelerine aykırıdır.

Petrol Kanununun temel ilkeleri bu kanunun «Mülkiyet ve maksat» başlığını taşıyan 1 nci ve 2 nci maddelerinde özetlenmiştir : «Türkiyedeki petrol kaynakları Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır.» Ancak, bu kaynakların süratle, fasılasız ve verimli bir şekilde geliştirilip kıymetlendirilmesi için en elverişli aracın özel teşebbüs el ve yatırımları olabileceği kanısına varılmış ve Petrol Kanunu bu maksatla çıkarılmıştır. Kanunun güttüğü amaç millî serveti özel teşebbüsün malî ve teknik olanaklarıyla değerlendirip geliştirmek, fakat özel teşebbüsle Türkiye Devletin mülkiyet ve tasarrufunda bulunan Petrol arasında devamlı ve mut-

lak nitelikte bir ilişki kurulmasını önlemektir. Veciz bir halk deyişimiyle ifade edersek, petrol konusunda Devlet hancı özel teşebbüs yolcu durumunda olmak gerekir. Özel teşebbüs gelecek, Devletin izniyle petrol arayacak, bulursa Kanunun öngördüğü belli süre (40 veya 60 yıl) petrolü işleterek yatırımlarının karşılığını alacak ve işletme ruhsatnamesinin sona erdiği tarihte arazi üzerindeki menkul mallarını ve sabit tesislerini, Devlet satın almağa talip olmadığı takdirde, alıp götürülecek, 90 gün içinde araziden kaldırılmayan herhangi bir malın mülkiyeti arazi sahibine intikal edecektir. Kanunun ruh ve maksadına uygun olan ilk şekline göre özel teşebbüsün petrol sahası üzerinde tesis edebileceği aynı hak ancak petrol hakkının yani arama veya işletme ruhsatnamesinin süresiyle kayıtlı olmak üzere, Petrol Kanununun «kullanma hakkı» adını verdiği bir irtifak hakkıdır. Arazinin mülkiyeti ya aslı sahibinde kalacak, ya da kamulaştırılmak suretiyle Devlete geçecektir.

Millî servete yabancı özel teşebbüs arasında her türlü ilişkiyi petrol hakkı süresi sonunda kesen bu sistem 1957 de 87 nci maddeye eklenen fıkra ile temelinden yıkılmıştır. Sahibi ile anlaşmak suretiyle arazinin mülkiyetini iktisap eden yabancı petrol şirketinin süresiz ve mutlak bir hak olan mülkiyet hakkı arama veya işletme ruhsatnamesinin süresi sona erdikten sonra da devam edecektir. Petrol kaynağı ile arzın sahibi olan yabancı şirket arasındaki ilişki kesilmemiştir. Devlet ile onun «hüküm ve tasarrufu altında» olan millî servetimiz petrol arasına sırtını mülkiyet gibi çok sağlam bir hukukî müesseseye dayamış, mensup olduğu devletin diplomatik himayesini işletmeye hazır ve bunu en tesirli şekilde yapmak için yeterli nüfuza ve güce sahip bir dev yabancı şirket girmiştir. Her ne kadar yerin altındaki petrol kaynağı Devletin hüküm ve tasarrufu altında kalmağa devam etmekte ise de, yerin altı ile ilişki ancak yeryüzünden kurulabileceğine göre yeryüzünün yabancı şirkete ait bulunması Devletin petrolüne istediği gibi tasarruf etmesini, onu en iyi yolda değerlendirmesini büyük ölçüde engelleyebilecek ve Devleti çözümlenmesi güç durumlarla karşı karşıya bırakabilecektir.

V. Şirketlerin arazinin mülkiyetine sahip olmasının sakıncaları.

Türkiyede petrol hakkı elde etmiş olan yabancı şirketlerin, dünya ölçüsünde uzun vadeli bir petrol politikasının gereği olarak bir savsaklama taktiği izledikleri, petrol arıyor fakat bulamıyor görünerek Türk petrol rezervlerini şimdilik yerin altında tutmağı yeğledikleri yolunda söylentiler kulağa çarpmaktadır. Bu söylentilerde gerçek payı bulunup bulunmadığını bilmiyoruz. Ancak kesin olarak söylemek mümkündür ki, arazi mülkiyetini edinmek imkânı, işaret ettiğimiz doğrultuda bir politika götürmeği yabancı şirketler için çok kolaylaştırıcaktır.

Düşüncemizi açıklayalım; Yabancı şirket gayrimenkul edinmek imkânına sahip olmadığı takdirde, altında petrol olduğunu tesbit ettiği veya bu bakımdan çok ümitli bulunduğu bir arazide keşfini gizleyerek işletme safhasına geçmemesi tercih edilirse büyük bir riziko altına girecektir. Zira Petrol Kanununa göre süresi 10 - 15 yılı geçemeyecek olan arama ruhsatnamesi sona erdiğinde petrollü toprak ile ilişkisi tamamen kesilecektir. Tesbit etmiş bulunduğu bu petrol yatağını uzun vadeli politikası gereği işletmeğe sıra gelince, bu imkânın kendisine tanınacağı hakkında herhangi bir teminattan yoksun olacaktır. Arada başka bir petrol şirketinin veya Türkiye Devletinin bu petrol yatağını kendi hesabına işletmesi ihtimali daima mevcuttur. Bu itibarla petrol şirketinin menfaat terazisinde «eldeki bir kuş çalıdaki iki kuştan yeğdir» fetvasında, petrol hakkına sahip bulunduğu sırada keşfini açıklamak, işletme safhasına geçmek ve petrollü arazi ile ilişkisi kesilmeden azami verim ve dolayısıyla kâr sağlamak şikkının, ne sakladığı belli olmayan uzak geleceği beklemek şikkına nazaran ağır basması ihtimali daha kuvvetlidir.

Buna karşılık, arazinin mülkiyetini eline geçiren yabancı petrol şirketi çok daha rahat şekilde uzun vadeli spekülasyonlara girişebilir. Petrollü toprak ile mülkiyet gibi pek sağlam bir ilişki kurmuştur. İleriye sakladığı petrol yatağının başka bir işletici tarafından keşfi ve işletilmesi ancak kendisinden arazinin mülkiyetinin ya da kullanma hakkının satın alınması veyahut kamulaştırılmasıyla mümkün olabilecektir. Böyle

bir taleple karşılaştığı zaman ise arazinin mülkiyeti, elinde, aşağıda belirtileceği üzere, petrol kaynağını kap-tırmamak için kullanabileceği hatırı sayılır bir koz olacaktır.

Görülüyor ki petrol şirketlerine arazi edinmek imkânının tanınması, Petrol Kanununun, «Türkiye Cumhuriyeti petrol kaynaklarının süratle, fasılasız ve verimli bir şekilde geliştirilip kıymetlendirilmesi» şeklinde Kanunun 2 nci maddesinde ifade edilen maksadına yarar tarzda işlemini engelleyen, aksine Türkiye petrol kaynakları üzerinde yabancı şirketlerin kendi çıkarlarına uygun uzun vadeli spekülasyonlarla Türkiye'de petrol üretimini baltalamalarını kolaylaştıran bir unsur olmak istidindedir.

Yabancı petrol şirketlerinin arazi edinmeleriyle ilgili olarak ortaya çıkan büyük bir sakınca da kamulaştırma konusunda kendini göstermektedir. Petrol hakkı sona eren bir yabancı şirketin halâ altında zengin petrol rezervi bulunan bir araziyi mülkiyetine geçirmiş olduğunu kabul edelim. Millî menfaatimiz artık bu petrol yatağının doğrudan doğruya TPAO. gibi bir millî kuruluş tarafından işletilmesidir. Bu ise arazinin mülkiyetinin ya da kullanma hakkının iktisabı ile mümkündür. Petrol servetini elinden kaçırmak istemeyen yabancı şirket anlaşmaya ya hiç yanaşmayacak, ya da astronomik rakamlar ileri sürecektir. Bu durumda arazinin, yahut kullanma hakkının kamulaştırılması gerekecektir. Kamulaştırma Anayasamızın 38 nci maddesi uyarınca «gerçek karşılığın peşin ödenmesi şartıyla» yapılacaktır. Gerçek karşılığın takdirinde yeraltındaki petrol servetinin hesaba girmemesi gerektiğinde hukuk açısından şüphe yoktur. Zira Petrol Kanununun 1 nci maddesi hükmünce «petrol kaynakları Devletin hüküm ve tasarrufu altında», yani madde başlığının da teyit ettiği gibi mülkiyetindedir. Petrol rezervlerinin değerinin gayrimenkulün emsaline göre tâyin edilecek kamulaştırma bedeline etkide bulunması kabul edilemez. Kamulaştırma bedeli üzerinde uyumsuzluk çıkması halinde bu uyumsuzluğu karara bağlayacak olan Türk yargı mercilerinin de böyle düşünecekleri şüphesizdir. Ancak muhatabın yabancı tabiyette bir şirket oluşu ve ortadaki menfaatin büyüklüğü üstün bir ihtimalle şirketin mensup olduğu devle-

tin müdahalesini tahrik edecek, böylelikle uyumsuzluk milletlerarası plana intikal etmiş bulunacaktır. Kamulaştırma bedelinin takdiri konusunda yukarıda açıklanan görüş milletlerarası hukuka da uygundur, çünkü mevzuatımız çerçevesinde yabancı şirketin petrol kaynağı üzerinde bir müktesep hakkı hiç bir zaman doğmamıştır. Uyumsuzluk hukuka göre karar verecek bir milletlerarası yargı organı önüne giderse endişeye mahal yoktur. Ne var ki milletlerarası uyumsuzluklar çoğu zaman diplomatik planda, hukuk dışında, çatışan veya uyuşan kuvvetlerin ve menfaatlerin bileşkesi (muhasalası) halinde çözümlenirler. Böyle bir çözüm şeklinin ise ususal çıkarlarımıza her zaman uygun olacağını kimse temin edemez.

VI. Sonuç :

Birkaç ay önce Büyük Millet Meclisine getirilen ve yasama döneminin sona ermesiyle kadük olan Petrol Kanununda değişiklik tekliflerinin yeni açılan yasama döneminde sahipleri tarafından canlandırıldığını basından öğrenmiş bulunuyoruz. Bu tekliflerin 87 inci maddesinin inceleme konumuz olan hükmüne yer verip vermediklerini bilmemekteyiz. Hükümet programında Petrol Kanununa ilişkin olarak söylenenler ise şundan ibarettir : «Petrol Kanununun uygulanmasında, tesbit edilen güçlükler giderilecek, vuzuhsuz noktalara açıklık verilerek, ekonomimize en yararlı hale getirilecektir.» Bu yuvarek ifadede Petrol Kanununda herhangi bir değişiklik fikrinin Hükümetce benimsenip benimsenmediği dahi anlaşılamamaktadır. Ancak, şurası kesin olarak söylenebilir ki, Hükümetin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi çoğunluğunun Petrol Kanununa karşı tutumu ne olursa olsun, bu kanunun yeniden gözden geçirilmesine yönelik teklifler Meclisin çalışma gündeminde yer alacaktır. O zaman, 87 inci maddeye sonradan, sakıncaları gözden kaçırılarak eklenen ve Petrol Kanununun sistemini esaslı şekilde zedeleyen, bu kanunun

güttüğü maksada aykırı sonuçlara götüren hükmün yürürlükten kaldırılması gereğinin Petrol Kanunu konusunda muhafazacı tutumun temsilcileri tarafından dahi teslim edileceğini ummak isteriz.

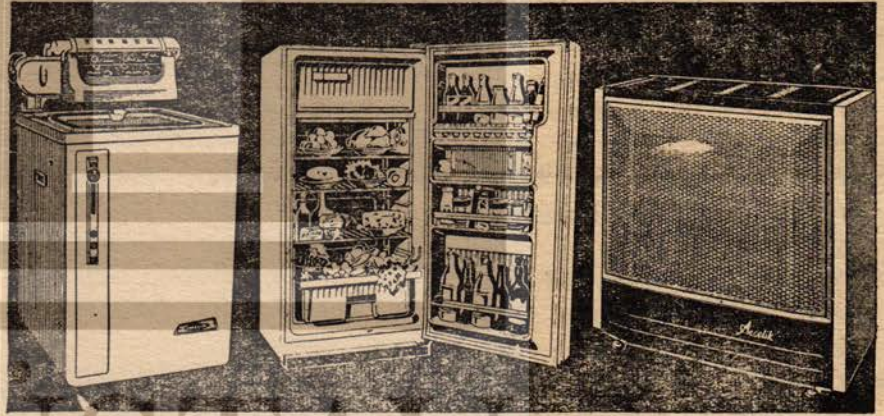
Yabancı şirketlerin bugüne kadar iktisap etmiş oldukları toprakların, henüz ihtirasları kamçılacak ölçüde zengin petrol rezervleri bulunmamışken, hakkaniyet prensibi gözönünde tutularak tasfiyesinin sağlanması da ihmal edilmemesi gereken bir konudur. Geçen yasama döneminde Adana Milletvekili Sayın Kemal Sarıbrahimoğlu'nun Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanınca cevaplandırılması isteği ile Millet Meclisi

Başkanlığına verdiği ve cevaplandırıldığı hakkında bilgimiz olmayan «Mobil Şirketinin Gaziantep'te 75 bin dönümlük araziye mülkiyetine geçip geçirmediği» sorusu (X) konunun şimdiden kaygı uyandırıcı bir nitelik kazandığını göstermektedir. Petrol şirketinin bugüne kadar iktisap ettikleri arazinin genişliği hakkında yetkililerin kamu oyunu en kısa zamanda aydınlatmaları gerekir.

(x) Yücel Sayman, «Yabancı Şirketlerin Türkiye'de Mülkiyet Hakkı», 13 Ağustos 1965 günlü «Cumhuriyet Gazetesi».

Mobil Şirketinin 1965 yılı içinde yayınladığı «Türkiye'de Petrol Endüstrisi Hakkında Muhtıra» adlı propaganda broşüründe arazi iktisabı konusuna değinilmemektedir.

en üstün kalite en uygun fiyat gerçek garanti

ARÇELİK

SÜTLÜCE, KARAAĞAÇ CADDESİ 2-4, TEL.: 49 44 00

(Yeni Ajans 6198) - 401

Akademik Törenler

Yaşar KARAYALÇIN

Yüksek okulların ve Üniversitelerin bir kısmı Ekim ayı içinde, Ankara ve İstanbul Üniversiteleri ise 1 Kasım'da akademik törenlerle yeni öğretim yılına başladılar. Açılış törenlerinde üniversitelerin tüzel kişiliğini temsil eden rektörlerden başka bir iki yıldanberi öğrenci derneklerinin temsilcileri de konuşmaktadır.

Seçim Zamanı :

Üniversitelerde ve fakültelerde yapılan yeni öğretim yılına başlama törenleri rektörler veya dekanların seçim tarihinden bir veya birkaç gün öncesine, ya da bir veya bir kaç gün sonrasına rastlamaktadır. Görevi bir iki gün evvel almış bir rektör veya dekanın, üniversite veya fakültenin açılış töreninde vereceği nutku gereği gibi hazırlamasının güçlükleri aşıkârdır. Bu konuda asıl önemli olan husus, akademik çevrelerde dikkatle dinlenen ve değerlendirilen bu konuşmaların çok defa asıl sorumlu kurullarla temas imkânı olmadan hazırlanmasıdır. Görev süresi bir iki gün içinde sona erecek bir rektör tarafından hazırlanan konuşmanın ise yeni rektörün görüşlerini aksettirmemesi ihtimali pek fazladır.

Yönetim kurulu üyeleri ile senatörler gelecek yıl yine bu günlerde seçilecektir. Memleketimizde işe başlama tarihinden bir kaç ay evvel bir göreve tayin edilme tatbikatı yoktur. Bu durumun, ayrılan ve işe başlayan şahıs bakımından olduğu kadar, bilhassa hizmet bakımından da mahzurları aşıkârdır. Görev süresi bitmeden seçim veya tayin yapmak usulü bizde bilinmediğine göre seçim tarihini hizmet icaplarına en uygun bir tarihe almak lâzımdır. Meselâ nisan veya mayıs ayı içinde seçim yapılırsa yeni rektör, yeni dekan, yeni yönetim kurulu veya senato tatil aylarında yeni akademik yıl için rahat rahat hazırlanmak ve çalışma programını hazırlamak imkânını bulabilir. Bu bakımdan Üniversiteler Kanununun ilgili maddesini biran evvel değiştirmek gerekir.

Söylev ve denetim :

Ankara Üniversitesi Rektörü, açılış konuşmasında, her yıl Kasım başında düzenlenen açılış törenlerinin

«Halk oyuna Üniversitenin denetlenmesi fırsatını» verdiği hususunu bilhassa belirtmiştir. Açılış konuşmalarının bir akademik tören havası içinde özel bir yeri ve değeri vardır. Ancak bu söylevlerde «Halk oyuna Üniversitenin denetlenmesi fırsatını» verecek bir nitelik aramak veya bulmak mümkün değildir. Eğer bir dış denetleme bahis konusu olacak ise ve bu denetlemenin halkoyu tarafından da yapılması isteniyorsa bu konuda en elverişli vasıta herhalde açılış nutukları olamaz. Üniversitelerin çalışmalarını sorumlu ve yetkili makamlara aksettirecek ve halkoyunun bu çalışmalarla ilgilenmesini sağlayabilecek olan «çalışma raporları»dır. Devlet parası ile çalışan Üniversitelerimiz — ister Üniversiteler Kanununa, ister kendi özel kanunlarına tabi olsunlar, yıllık çalışma raporları hazırlayıp bunları bastırmazlar. Üniversitelerimizin hangi hizmetleri yapmak istediklerini ve bunun için gereken kaynakları gösteren çalışma plân ve programları ile Hükümetin ve TBMM. nin karşısına çıkması ve kendilerine verilen imkânlarla nelerin yapılabildiğini ve nelerin, neden yapılamadığını çalışma raporları ile Türk halkoyuna açıklaması gerekir. Faydalı ve verimli olan denetim kanaatimizce **plân - program ve çalışma raporlarının** hazırlanması ve bunların **yayınlanması** esasına dayanan denetimdir.

Öğrenciler adına yapılan konuşmalar :

Öğrenci dernekleri temsilcilerinin Üniversitelerin açılış törenlerinde söz almaları bu törenlere şüphe yok

ayrı bir özellik vermektedir. Bir yeni yol denenirken bazı aşırılıklar olmasını olagan saymak gerekir. Ancak bu deneme devresinin kısa sürmesi ve bir durulma safhasının biran evvel yerleşmesi de beklenmektedir. Akademik tören havasına ve gayesine uygun olmayan sözler, iddialar, imalar... devam edecek olursa bu hayırlı yolda ilerlemek ve bu yol yardımı ile Türk Üniversite hayatına hizmet etmek güçleşebilir. Öğrenci derneklerinin siyasetle iştigalini yasaklayan Cemiyetler Kanunu hükümleri yürürlükte olmasına rağmen öğrenci derneklerinin bir kısmı siyasetin içindedirler. Fiilî durum ile kanunî durum arasındaki bu aşıkâr farkı yeni şartlara ve ihtiyaçlara göre kaldırmak gerek. Üniversite öğrencisi ergin bir vatandaş olarak siyasî görüşlerini açıklamak ve siyasî partilere üye olmak ve siyasî faaliyette bulunmak hakkına sahiptir. Üzerinde durularak bir neticeye varılmak gereken konu üniversite öğrencilerinin bu siyasî faaliyetlerini üniversite dernekleri ve Üniversite içinde yapmak hakkına sahip olup olmadıkları hususudur. «Akademik tören» hakkındaki bu yazıda bu konu üzerinde durmayacağız. Burada belirtmek istediğimiz husus, akademik törende söz alan öğrenci derneği temsilcisinin akademik hayatımızla, hele öğrencilerin maddî - manevî meseleleri ile yakından uzaktan bir ilgisi olmayan konular üzerinde konuşmasıdır.

Akademik törenlerde öğrenci temsilcilerinin yalnız akademik hayatla ilgili görüşlerini ve dileklerini belirtmekte fayda ve zaruret olduğu kanaatindeyiz. Öğrenci temsilcisine **akademik hayatla ilgisi olmayan** görüş ve düşüncelerini belirtmesi için akademik törenlerde söz verilmiş olduğu görüşü «tören» ve «akademik» kavramlarıyla bağdaşamaz. Bu törenler akademik bir törendir ve bu törenin bu özelliğini korumakla hem öğrenci dernekleri, hem de Üniversite kurulları görevlidir.

Bugün öğrenci dernekleri - akademik olan ve olmayan konularda - her çeşit görüşlerini çok kolaylıkla halkoyuna duyurmak imkânına sahiptirler. Akademik törenlerin bilerek veya bilmeyerek başka maksatlar için bir fırsat sayılmasında Türk Üniversite hayatı bakımından bir fayda görmüyoruz.

André Antoine

CHEZ LES TURCS

Précédé d'un avant - propos
de Metin AND et suivi de
documents

réunis et publiés par Metin AND
FORUM Editeur A Ankara

6 lira

Dergimizden pul karşılığında
temin edilebilir

Tören âdabı :

Akademik törenler - mabedlerde yapılan büyük törenler gibi - şekil ve kaidelere bağlıdır; ilim mabedlerine yaraşır bir ağırbaşlılık, ciddiyet ve olgunluk ister. Buna rağmen akademik törenlerde tören âdabı konusunda hemen her yıl, az veya çok, üzücü olaylarla karşılaşmaktayız. Üniversite öğrencileri içinde yer alan ve öğrencilik sıfatı çok defa anlaşılmasını bir zümre akademik törenin havasını bozmaktadır. Açılış dersini veren profesör konuşurken — hiç gerekmiyen hallerde — zaman zaman duyulan alkış sesleri, tören salonunu dolduran sigara dumanları, içeri dışarı gidip gelmeler, gürültüler, hele orkestra şefini icrayı durdurma-

ya sevkedilen lâubali sesler, senfonik müzik çalınırken sigara tüttürenler Türk üniversite öğrencisinin itibarını zedelemektedir. Bu gibi hallerde yalnız üniversite kurullarının değil, bizzat üniversite öğrencilerinin ve derneklerinin duruma kesin olarak müdahale etmelerini beklemekteyiz. Tören âdabını ve terbiye kaidelerini bilerek ihlâl eden saygısızlara ve cüretkârlara lâyük oldukları ders verilmeli, öğretmen ve öğrenciyle bir bütün olan Üniversite camiasının ve Türk halkoyununun, bu davranışları müsamaha ile karşılamadığı belirtilmelidir.

Üniversiteli öğrencilerimizden bu saygısız ve görgüsüz davranışlara karşı itibarlarını hassasiyetle korumalarını beklemekteyiz.

SONUÇ

Son olarak hatırlatalım ki, Türkiye'de grev hakkı ve sendika hürriyeti, «bazı sendikacıların uzun mücadelesi sonunda elde edilmiş bir hak» değildir. Hele, 1950 - 60 yılları arasında grev ve sendika hürriyeti için bir tek kelime bile sarfetmemekle kalmamış, aynı zamanda bu hakları tanımayan iktidara tam mânâsıyla yarıdaklık etmiş olan Vatan cephesi kahramanlarımızın, bu hakların kazanılmasında zerrece payı yoktur.

«Gerçek basın, gençliğin ve bütün zinde kuvvetlerin (bu arada Z. Hepbir ve malûm gazetelerce işçi hakları düşmanı olarak itham edilmeğe yeltenilen kişilerin) çabaları ve didinmeleri sonunda Anayasaya yerleştirilen bir hakkı, o hakkın kazanılmasında hiç payı olmıyanların, bir de soysuzlaştırmaya ve milletin gözünden düşürmeğe kalkışmalarına asla razı olamayız. Grev hakkının ard maksatlarla kötüye kullanılması, hâlâ gereği gibi yerleşmemiş bu hakları zayıflatmaktan başka bir sonuca ulaştırmaz. İşte Gençlik ve Talebe teşekküllerinin bu greve karşı duyduğu irkilmeyi ve memleketin en sosyal kalemleri olarak tanınmış yazarların bu greve karşı yönelttikleri acı tenkitleri, bu anlamda değerlendirmek gerekir. Biz şahsen, yaşadığımız sürece sosyal adalet için savaşmaya azimli kimselerdeniz. Bize göre, «petrol dâvası» dahi, — millî güvenliğimiz yanında — özellikle iktisadî egemenliğimizi ve sosyal kalkınmamızı sağlayacağı içindir ki, bir öneme sahiptir. Ancak «sosyal adalet ve işçi hakları kalkamı» arkasına saklanarak, sosyal adaletin bir numaralı düşmanları hesabına ve yabancı sermaye yararına oyunlar çevrilmesi ne karşı da bütün varlığımızla mücadelemiz pek tabidir. Zira yalnız «iktisadî bağımsızlığımıza kasdeden bir takım yabancı sermaye uşakları» ile değil, aynı zamanda «işçi teşkilâtı gibi pek değerli bir sosyal varlığı soysuzlaştırmak isteyen kimseler» ile de savaşmanın zorunluluğuna inanmaktayız.

Sendikacılar ancak sosyal adalet ilkesi için çarpışan mücahitler oldukları ve böyle kaldıkları sürece kendilerine saygı ve sevgi gösterilecek kişilerdir «Sarı sendikacı» veya «kara sendikacı» olarak geri ve kirli amaçlara yöneldikleri zaman ise asla!

Petrol - iş Grevi ve Sendikacılığımız

Dr. Muammer AKSOY

(Geçen sayıdan devam)

İlerici basın ve gençlik teşekküllerinin aldanmayıp, zararlı olan bu grevi desteklememesi ve böylece arzulan o grevin yapılamaması olması, A. P. ve Mobil organlarının öfkelerinin son hadde ulaşmasına sebep olmuştur.

Mahut gazete ve dergiler grevin ancak Gençlik Teşekküllerinin aracılığı ile sona ermiş olmasından dolayı, hem gençlere ve hem de Türkiye Petrollerine saldırmaktadırlar. Oysa Petrol - İş ile TP. nin daha önce bir anlaşmaya varamamış olmalarının bütün sorumluluğu, Enerji Bakanı Turgut ile Sanayi Bakanı Erdem'e aittir :

a) M. Turgut'un bu ihtilâfta arabuluculuğu, sendika temsilcisi olan Türk - İş Genel Sekreteri sayın Halil Tunç tarafından önce kayıtsız şartsız kabul edilmişti... Bakanın verdiği karar sayın Tunç tarafından ve Türkiye Petrollerince benimsenmiş, Z. Hepbir ise Avrupadan gelince karardan dönmüş tür. Eğer hergün yeni yeni marifetleri ortaya çıkan M. Turgut, grevi gerçekten durdurmak istese idi Sendika Başkanının, bu anormal davranışını kamu oyuna açıklayarak, sendikaya sözünü tutmaya manen zorlama yoluna giderdi. Amma o böyle bir

şeyi nasıl aklından geçirebilir. Türkiye Petrollerinin lehine olan hiçbir hareketi, bu Bakandan beklemeye imkân yoktur.

b) Kamu oyu için gizli tutulan Turgutun hakemliğinden sonra, Başbakan Sanayi Bakanını hakem yapmıştır. Onun davranışı da grevi durdurma amacına yönelmemiştir. Tarafları ayrı ayrı dinleyen Bakan, or talama bir çözüm bile teklif etmiyerek, Ziya Hepbir'in teklifini «kabul edilecek tek çözüm» olarak millî müessesenin karşısına çıkarmıştır. TP bunu kabul edemeyeceğini belirtince de, yapılacak bir şey kalmadığını ilân etmiştir. Buna karşılık, toplu sözleşmenin 1964 yılında yapılması sırasında Petrol - İş ile TP arasında ihtilâf çıktığı zaman, sayın Bülent Ecevit, Oral, Muammer Ertem ve Şahin, beraberce, Z. Hepbir'in direnmesine ve hırçınlığına rağmen (sayın Halil Tunç'un o zaman da gösterdiği anlayıştan faydalanmak suretiyle) bir çok yeni çözümü ele almışlar ve nihayet bir sonuca ulaşmasını bilmişlerdir. Çünkü onların amaçları sadece işçinin haklarını elde etmek ve grevi gerçekten durdurmaktır. Bir de bunun yanında, bir de fırsat düşmüşken TP yi mahkûm etme gibi bir ard niyete de ulaşmayı düşünmemekte idiler (6)

Gerçek anlamı ile dahi ilk yıllarını yaşayan hür ve demokratik sendikacılığımızın, «Anayasamıza yakışır bir sendikacılık olması»nı istiyorsak onun «daima sosyal adalet için mücadeleden ileri bir kuvvet» haline gelmesinin çarelerini biran önce bulmalıyız... Sosyal adaletin gerçekleştirilmesi amacına değil de, bir takım kişisel çıkar ve hesaplara yönelmiş ve hele sosyal adalet ilkesinin bir numaralı düşmanı haline gelmiş siyasi teşekkülün emrinde vatan cephesi sendikacılığını hortlama yolunu tutmuş olan bir sendikacılık sosyal devlet ilkemiz ve demokrasimiz için en büyük tehlikelerden birini teşkil eder. Demokrasimizden sonra sosyal akımların da soysuzlaşmasına şahit olmak istemiyorsak, sendikacılığımız üzerinde titizlikle eğilmek zorundayız: Türk Sendikacılığının öncüsü durumunda olan Türk - İş kendisine düşen tarihi görevi hakkıyla yerine getirmek şerefini kazanmak istiyorsa zihniyeti ve tutumu «sosyal ve dürüst sendikacılık» ile bağdaşamayacak durumda olan kimseleri bünyesinden — ne pahasına olursa olsun olsun — uzaklaştırabilmelidir. Aksi halde, uzun bir devre bakımından başarısızlığa uğramanın (sendikacılığımızın itibarını kaybetmesine ve büyük ölçüde bölünmesine sebep olmanın) ağır, manevi sorumluluğunu omuzlarında taşıyacaktır. Bugün daha kolay yapılacak ameliyattan çekinenler, yarın kangren olan uzuvların kesilmesine tahammül etmek zorunluğunda kalırlar. Evet, «dost acı söyler!»

(1) Durum Dergisi, 9.9.1965 sh. 21

(2) Durum Dergisi, 16.9.1965 sh. 17.

(3) İhtimal bu sebepten ötürüdür ki, Ziya Hepbir Petrol İş Yapı Kooperatifinin Etilerdeki sitesini «Halûk Şaman sitesi» olarak vaftiz etmişti. (27 Mayıs 1960 günü bu sitenin adını gösteren tabelanın, bir gün içinde 3-4 defa nasıl indirilip tekrar takıldığı ve sonunda ortadan kaldırıldığı hâlâ anlatılmaktadır.)

(4) Yeni girecek şahıslar için çıplak ücret 12 lira olarak öngörülmüş ise de, bunların sayısı bütün işletmede 87. yani yüzde 3 den azdır. Ve bu şahıslar odacı, garson, meydançı, takımçı çırağı gibi hizmetlerde çalışan kimselerdir.

Bunlar resmi dairelerdeki hademelerin hizmetini görmekteki şehirlerde müstahdem olarak bu şahıslara aynı ücret ödenek ve diğer sosyal yardımlar sağlanmaktadır.

(5) Şu noktayı da özellikle belirtmek isterim. Z. Hepbir, iktidar değişikliğine ve bu karşılaşmaya kadar -mizacına tamamen aykırı olarak- bana azami derecede saygı göstermiş bir kimse idi. Ancak AP'nin benimsediği, «millî petrol müessesesi-

nin karşısında ve yabancı petrol şirketlerinin yanında olmak» düsturundan sonra, Z. Hepbir'in gerek TP. ye gerek bana karşı tutumu temelden değişmiştir.

(6) Burada şunu da belirtelim ki, Petrol-İş Başkanı Türkiye Petrollerinin hasmı ve yabancı petrol şirketlerinin savunucusu durumuna gelmiş olan Enerji Bakanı M. Turgut A. N. Erdem ve diğer «AP büyükleri» (!) ile olağanüstü bir samimiyet içinde bulunmaktadır.

Şehirlerimizin Kaderi

Şevki VANLI

Yurdumuzda önemli sorunlar çözümlenmemektedir. Bunlardan bazılarının değeri ortaya çıkarılmış, çetleli teklifler iktidarsızlık yüzünden gerçekleştirilememiştir. Bir orman davasının önemi, toprak reformunun insançı yönü, ziraat reformu ihtiyacı, sanayinin iktisadi hayatımızdaki yeri, yeraltı değerlerimizin bugünkü kullanım şekilleri gibi bir çok yurt sorunları günlük düşüncelerimiz olabilmektedir. Bunun burada kalması pekaz şey ifade edebilmektedir. Fakat, yukarıda saydığımız önemdeki şehirleşme sorunu ise, ciddi bir endişe olarak hiçbir kademede kendine yer bulamamıştır... Olsa olsa bir mesken-gecekondu konusu şöyle bir ilgi görebilmektedir...

Onbeş yıl öncesi nüfusumuzun 1/5, beş yıl önce 1/4 şehirlerde yaşarken şimdi bu oranın 1/3 e yükseldiğini göreceğiz. Yani şehirde yaşayanlar onbeş yılda 3-4 milyondan 10 milyona yükselmiş olacaklar.. Bu kadar kısa zamanda birkaç misli bir büyüme şehirlerimize ne getirmiştir?

★ Büyük şehirlerde insanların yarısı, sağlıksız ve kanunsuz gecekondu da oturmaktadır..

★ İş yerleri, özellikle sanayi yerleşmemiş, şehirlerde veya bölgelelerinde yerlerini bulamamıştır...

★ Parktan, okullara kadar çetleli kamu ihtiyacını karşılayacak tesislere yer ayıramıyacak kadar, her türlü teşebbüs spekülasyonun eline geçmiştir..

★ Sorunlu kurumların ölçülerine göre yapılanlarda, çürük, çirkin ve kullanışsızdır...

Elhasıl düzenlenmemiş, çirkin, sağlıksız derme çatma şehirlerimiz büyümektedir. Milyonların kötü bir şe-

kilde yatırılması kimseyi harekete geçirmemektedir. Durumun bu şekilde devam etmesi, örneğin on yıl için de, on milyar T.L. nın çok kötü, ona yakın bir miktarında oldukça fena harcanacağını söyleyebiliriz. Belediye lerin ve diğer kuruluşların geliş güzel harcamaları, bu sayıları epeyce kabartabilir. Eğer her yapıları yetersiz olarak vasıflandırmış olsaydık on yılda elli milyar liranın fena harcanacağını söylememiz gerekirdi.

Görüleceği gibi iyimser olmak da hî sorunun önemini azaltmamaktadır. Durum böyle iken seçimlerden ümitsiz çıktığımızı itiraf edelim. Hiç bir parti bu konuyu ele almamış, (varsa) programına koymamıştır. 1956 yılına kadar bu konunun birkaç iyi niyetli teşebbüse rağmen oluruna bırakıldığını biliyoruz. Bu tarihten sonra ise birkaç yıl gayesi gösterişli birkaç yol yapmaktan ibaret olan plânsız programsız bir imar çalışması gördük. Ciddi esaslara dayanmayan isteklerle açılan birkaç yol (kimisi zararlı) ile caddeleri asfaltlama işi hiç birşeye yaramamış, aksine başıbozuk sözde imar hareketlerini desteklemiştir.

1960 tan sonra plânlı, programlı ve çalışılan bir devre beklendi.. Halbuki bu devre bol bol plândan bahse dılmış, bazı tesbit çalışmalarına girilmek istenmiş, fakat şehirlerimizin kaderini değiştiren bir yola dahi gidilememiştir.

Şehir bütününden yapıya kadar, şehir bünyesini ortaya koyan kademeler içinde nedenleri araştırarak olursak iki cephenin davranışları ortaya çıkacaktır.

Birincisi, partiler, devlet ve belediye örgütleri sorunlarının, ikincisi halkın ve ona çalışan elemanların davranışlarıdır.

Birinci cephede bulunan partiler olan bu dev sorunun (A) sını kavra yamamış, şehir ve yapı konusunda bir politika tesbiti işinden pek uzakta bulunmaktadırlar. Şehirlerin iyi yapılmış plânlara göre tashihi ve gelişmesi için, hiç olmazsa yapı arazisinin önemli bir parçasının kamu (Belediye) elinde bulunması gerektiği artık şüphe götürmez bir gerçektir. Örneğin Millî Eğitim Bakanlığı elindeki imkânlardan daha fazla yararlanmak için plânda tesbit edilen yerde değil en kolay elde edilen arsada (istenilen şartları vermese dahî), okul inşa etmektedir. Çünkü Belediyeler eski ve hazineye sonra dan ele geçirdiği arsaları gelir kaynağı farzederek devamlı satmaya çalışmaktadır. Mevcut kanunlara göre de istimlâk, kamu yararına arsa temin etmek, bütçeler bakımından pek mümkün görünmemektedir.

Yapı politikasında bu kadar parçalı bir düzende verimli olabilmekten pekçok uzaktadır... Bu kanunlar yanında şehirlerdeki hayat düzeni (yerleşim), sosyal haklar (yardım yönü) sorunları da hiçbir politikaya kovuşturulmamıştır.. Son birkaç yıldır, partilerin benimsedikleri, halkımızın çoğunluğunu güçsüzlüğünün ve bir kısım yüksek gelirlerin, usulsüzlüklerin panorama edebiyatı, başarı bir devlet yönetimi için inandırıcı olamamaktadır.

Devlet kurumlarının, partiler tarafından kendi hallerine bırakıldıklarını söyleyebiliriz. Bu durumda, kurumlar teknik davranışlara, evrensel olmuş düşüncelerin etkisiyle yön vererek çalışabilir, ne yol tutacağını bilemeyen partilere yardımcı olabilirler. Halbuki, kamu örgütlerindeki yetkililer, böyle isteği belirsiz bir alt ve üst içinde statükocu olmayı cesaretlerine daha uygun bulmaktadırlar... Belediyeler, sözümona imar plânları yapar veya yaptırırlar.. Bu imar plânlarının gayeleri tarif edilmediği gibi, teknik ve kültürden de yoksun oldukları söylenebilir. En iyi yapılmış plânlar, yol, parsel düzeltmeleri, birkaç ortak tesisin yerinin işaretlenmesi (gerçekleşmese bile) gibi detayların ele alınmasından başka birşey olamamaktadır. Bu detaylar ise, yol genişliği, yapımı yola mesafesi ve yapımın yüksekliğinin tesbiti işinden ileri gidememektedir. Örneğin Ankara şehrinde yeni semtlerde yapılar genellikle yola

5 m. mesafede, takriben 10 m. cephe, 20 metre derinliğinde, 12,5 m. yüksekliğinde, 6 şar metre aralıktadır. Bunların nihayet birkaç unsur aynı kalmak şartıyla birkaç varyantı vardır. İmar talimatnameleri esas meseleleri ele alamadığı için birer yapı talimatnameleridir... Böyle plân, böyle talimatlardan sonra, belediyeler, teklif edilen projelerin nicelik yönünden bunlara uygun olup olmadığını büyük bir titizlikle kontrol ve tasdik ederler (!)... İnşaat esnasında ise yine belediyeler, yapımın yalnızca ölçü bakımından tasdikli projesine uygunluğunu gerçek bir titizlikle takip ederler!... Fakat yapı kullanışlıdır, güzeldir, sağlamı inşa ediliyor, bu belediyeleri ilgilendirmez. Zira dosya tamamdır.

Belediyelerin ve elemanlarının inanmak istediğimiz iyi niyetlerine rağmen, imar plânları plânlı, yapı projeleri proje, inşaatlarda inşaat değildir. Nitekim şehirlerimiz ortadadır... Kazınmaz, silinmez, saklanmaz belgeler içinde yaşamaktayız. Belediyeler yıllarca bir sanayi sahası, vs. gibi iktisadî ve sosyal tesisler için yer temini sağlayamaz ise, ciddi hedeflerden yoksun, gayelerini bilmiyorlar demektir.

İkinci cephe de halk ve ona çalışan elemanlar (genellikle mimarlar) bulunmaktadır. Onların davranışı da yukarıdakilerden daha seviyeli değildir. Fakat meseleyi halkın takdir kabiliyetine yüklememek gerekir. Bilgi sorumluluğu olan kişiler, halkı aydınlatmak zorunluluğunu duymakta, sorunlarında yardımcı olamamaktadır.

Mimar, kendisine bütün şartları sağlayacak müşteriyi bekleyen, ve rilmeyen haklarını savunmakla sorunun çözüleceğine inanan kişidir. Halk, genel psikoloji içinde kısa vadeli istekler de bulunan, ucuzluğun çaresini nitelik aramamakta bulan, büyük ortaklaşmalara inanmayan topluluktur.

Mimar şehrin sorunluluğunu, her iki cephede görevli meslektaşlarının sorunluluğunu kendisine maletmektedir.

Halk, kendi başının çaresine bakmaktan ilerisinin varlığını dahî bilmemektedir. Onun için, yaşadığı şehrin sorunlarının kendisiyle ne ölçüde ilgili olduğunun şuuruna varmamıştır.

Durum böyle iken,...

Son haftalarda, arsa ve inşaat spekülâtörlerinin büyük kazançlar ümiyle heyecanlandıkları, güçlülerin belediyelerden taviz koparmaya hazırlandıkları duyulmaktadır. Eğer bu kişilerin istedikleri gerçekleşirse, yukarıda kısaca anlattığımız şartların daha çok ağırlaşacağı beklenir.

Dergimizden Temin Edilebilecek Yayınlar

— O —

FORUM YAYINLARI

— O —

Prf. Dr. Muammer AKSOY
Partizan Radyo ve D.P.
Fiyatı : 500 Kr.

★

Prf. Dr. Münci KAPANI
İngiliz Demokrasisine Bakışlar
Fiyatı : 250 Kr.

★

İlhan K. MİMAROĞLU
11 Çağdaş Besteci
Fiyatı : 500 Kr.

★

Fikret OTYAM
Gide Gide 3
(Gezi notları)
Fiyatı : 500 Kr.

★

Metin AND
Kavuklu Hamdi'den
Üç Orta Oyunu
Fiyatı : 500 Kr.

★

Metin AND
Bizans Tiyatrosu
Fiyatı : 600 Kr.

★

Bilge KARASU
Troya'da Ölüm Vardı
(Hikâyeler)
Fiyatı : 500 Kr.

— O —

DiĞER YAYINLAR

— O —

Metin AND
Kır Gün Kırk Gece
(Eski donanma ve şenliklerde seyirlik oyunları)
Resimli, Kuşe baskı, Fi: 15 lira

★

Metin AND
Gönlü Yüce Türk
(Yüzyıllar boyunca bale eserlerinde Türkler)
Fiyatı : 500 Kr.

★

Dr. Şevki VANLI
Mimar F. L. Wright
Fiyatı : 1000 Kr.

★

Bu kitaplar dergimizden ödemeli olarak istenebilir. On liraya kadar olan siparişler için pul gönderilmelidir. Forum abonelerine toptan siparişlerde % 25 iskonto yapılır.

Kültür ve Sanat

toplum - insan - gelenek üzerine II

Yılmaz YEĞİN

Hergün biraz daha alıştığımız bir düzensizliğin kötü ayak uydurduğu, UYDURMA bir DÜZEN bu... Bir düzensiz düzen...

Ellerimizi, kollarımızı bağlamışlar... Gözümüz görmüyor... Olmıyacak şeylere inanmışız... NAMUSSUZLUK, günlük çalkantımızın iyi görmeyi bellediğimiz bir aşamasını belirliyor çok kez...

Başvurma zorunluğunda olduğumuz kurumlara önce başparmak giriyor; sonra gerçek, olması gereken anlamını yitirmiş, kendisi cılız, görünümü şişman İSTEĞİN eli... Bunsuz adım atamıyorsunuz. Soluğunuz her dönemeçte çıktığı yere tıkalıyor gerisin geri. Ama, ağızınızı açmaya görün: «Millî Düzen», «Ahenk», «Birlik» ve ne kadar günlük işitle, söylene, alışlagelen yuvarlak sözcük varsa...

Boyarlar sizi... Lekelerler... Yeni renginizi, derinizi soysalar yine de ortadan kaldıramazsınız... Gücünüzü keserler... Yaşama umudunu ve sevincini...

Kırmızı bir boyunbağı taktığınız gün SOLCU, başınızda bere varsa NURCU, doğu diyorsanız -yıllar yılı aynı vergiyi ödemiş, eşit işlem görmemiş DOĞU- BÖLGEÇİ, nasırlı ellere değiniyorsan, yarattığı ürünü bir türlü alamıyan o öpülesi elle-re, bir türlü yine SOLCU, yaralı, bereli; doğal ayakkabı, çarık yüzü görmemiş ayaklardan söz ediyorsan yine SOLCU, yine KOMÜNİST, yine BÖLGEÇİ, YİNE...

Ama, gördüğünü söylemiyorsan, her yüzeyde uygun bir renk, her sakala uygun bir tarak, o belirli, alışlagelen çalkantı içinde yerceğizini usulca alıyorsan, bu namussuzluktan ötürü, hiç senin olmıyan fakat her kez sende olacak PAYINI o başparmak ve o elle tutuyorsan, o çirkin suratına, o pashı dişlerine, o kocaman burnuna, o lanetlenmiş her yanına değin «GÜZEL»sin.

Oyun masaları başından, kuaför salonlarından, hiç yaratmadığımız bir güce karşı çok harcamanın biçimsiz bir denge olduğunu bilmemeğe, görmemeğe uygun

getirilmiş inlerimizden çıkıp «İŞ»e, GÜÇ YARATMAĞA, EMEK YARATMAĞA, kötü alışkanlıklarımızı kırmaya, parçalamaya, gördüğümüz her kötüyü haykırmaya koşmanın zamanı geldi sanırım.

Çıkarlarımızla bizi aksak bir örgütün öyle olduğumuz bildirilen bir parçası diye tanıtan her sapık akıma sırtımızı dönmemiz için ne duruyoruz?.. Namussuzluğun ekmeğimize sürdüğü bala hayır demek için İNSAN BİLİNCİ; insan olmanın bilinci, usumuzun, sağduyumuzun günlük sorunlar karşısında çizdiği «ZİKZAK» lara ne kadar daha uygun gelecek?.. Ve biz kendi kişisel, görebildiğimiz çıkarlarımız için göremediğimiz toplumsal açılardan ve eylemlerden, sağduyu silkinmelerinden varacağımız asıl gerçek ve daha belirli olması gereken ÇIKARLARIMIZI ne ana değin yatırıp doğrıyacağız?.. Ne zaman düşündüğümüzü söylediğimiz için görünmiyen silâhlarla vurulup, görünen ellerle yaramız sarılmıyacak ve ölmeyeceğiz...

Suskun bir kanaryadan öten bir baykuş, asalak bir aslandan tek başına bir BÖCEK daha yeğdir...

Yılın ikinci çekilisinde

rekor devam ediyor

7,5

milyon

ZİRAAT BANKASI

(Basın 1456) - 404

sinema sanatı

Oğuz ONARAN

Bu sütunlarda, mümkün olursa, devamlı sinema yazıları yazacak bir kimse- nin önce «sinema sanatı» ndan ne anladığını açıklaması gerekecek sanırım. Çünkü, denebilir ki, bunca yaygın, evrensel olmasına karşılık bu kadar yanlış anlaşıl- lan bir sanat dalı daha yoktur. Okumuş yazmış kimselerin çoğu, genellikle, müzik sanatı denince Mozart'ı, Beethoven'i dü- şündür de diyelim Türk piyasa şarkıcılarının ya da «ye - ye» cilerin müziklerinin pek bir sanat değeri olmadığını bilir. Edebiyat denince de ucuz romanlar değil, herkesçe bilinen isimler akla gelir. Bir sanat değe- rine sahip oldukları kabul edilen bu yapıt- ları, çoğunlukla hoşla gitmese bile hiç de- ğilse «öyledir ama ben anlamıyorum» denir. Böylece denebilir ki çoğunluk bunlardan habersizdir. Oysa sinemaya gelince iş de- ğişmektedir. Milyonlarca insan, «sinema» adı altında, ucuz romanlara piyasa şarkılarına eş değerde kilometrelerce film şeridi gö- rür de bunların dışında bir gerçek sinema sanatı olduğunun farkında bile olmaz. Bunda, sinemanın, çok yaygın bir sanat da- lı olmasının ve geniş ölçüde bir propagan- da aracı olarak kullanılmasının da rolü vardır muhakkak. Ama şimdilik, sinema- nın bu yönü üstünde durmuyacağım. Sine- ma da bir sanat dalı olduğuna göre sanat- tan ne anladığımı belirteceğim.

Bence sanat haberleşme aracıdır. Sa- natçı da, toplumda, dünyada, uzayda bir birey olarak, kendisi hakkında, çevresiyle ilişkileri hakkında başka bireylere bir şeyler anlatmak isteyen adamdır. Bunu, çe- şitli biçimi kullanarak yapar. Okuyucu, dinleyici, seyirci de, bu anlatılanlarla örtüş- tüğü ölçüde haberleşme etkili olur. Böy- lece, gerek yer gerek zaman bakımından haberleşmeleri olanaksız iki birey anlaş- mış olmaktadır. Bu açıdan bakılınca herhangi bir sanat yapıtı üstüne yazılıp çizilenler, söylenenler özlem olmaktan öteye gidemez.

Bunun yanında, kafamı kurcalayan şu soru da var : ortaklaşa meydana getirilen, isimsiz sanat yapıtları yok mu ? Ingmar Bergman, Ortaçağ sanat ürünlerini, Char- tres katedralini örnek verdikten sonra şöyle ekliyor : «filmlerin genel amacı ne olduğu sorulursa, katedraldeki sanatçılardan biri olmak istediğimi söylerim. Taştan bir canavar başı, bir melek, bir şeytan ya da belki bir aziz oyup çıkarmak istiyorum. Hangisi olduğu önemli değil; önemli olan doygunluk duygusu. Böylece, inanıp inan- madığıma, Hıristiyan olup olmadığıma al-

dırmadan, katedralin ortaklaşa yapımı- da kendime düşeni yapmış olurum.»

Gerçekten Bergman'ın bu sözleri üstünde durulmaya değer. Yalnız daha bir karar vermedim. Belki ilerdeki yazılardan birin- de bu konuya döneriz yine. Şimdilik, sana- tın çok kişisel bir çalışmanın ürünü oldu- ğunu kabul edelim. Sinemada da bu kişi, herkesin bildiği gibi yönetici olmakta- dır.

Bu kısa yazıda genellikle sanattan ne anladığımı belirttim. Bundan sonraki ya- zılarda hem genel konulardan, hem de çok az görmek fırsatını bulduğumuz ilgi çeki- ci filmlerden bahsederiz.

işte sömürücüler...

Bülent HABORA

1965 - 66 sinema sezonu açıldı. Olum- suz bir sinemanın, daha açıkcası yerli sine- manın herşeyden yoksun filmleri gene or- talığı kapladı...

Yıllardır sürüp gelen yığınla komedi vardır ülkemizde. «Özgürlük komedisi», «demokrasi komedisi», «milli eğitim ko- medisi» ve diğerlerinin yanında bir de «yedinci sanat komedisi» boy salmıştır Türkiye'de...

SINEMACILARIMIZ :

Bilinçten ve bilgiden oldukça uzak olan bir takım kişiler Türk Sineması'na yapımcı, yönetmen, senaryocu, görüntü yönetmeni yahut da oyuncu olarak yerleş- miş ve ne yazık ki Türk basını ile elele vererek bu ülkeyi, bu ülkenin kişilerini sömürme yoluna gitmişlerdir.

En yalın oyuncusundan işletmecisine dek sinemamızda çalışan kişilerin büyük bir çoğunluğu tam anlamıyla «cahil» dir. Değil dünya üzerindeki çeşitli toplumları, değişik fikirleri bilmek, tanımak, yaşa- dıkları ülkenin gerçek kişilerini ve du- rumlarını bile bilmezler, tanımazlar. Onla- rın dünyası salt İstanbul'dur... Dünya ulusları içinde adı önde gelen sanatçıları değil tanımak, adlarını bile bilmezler. Örneğin Prokofiev'i bir et yemeği ya da Go- gol'ü bir çeşit iskambil oyunu sanabilir- ler...

Türk Sineması'nda öyle adı yönetme- ne, yapımcıya çıkmış yarı aydın kişiler vardır ki, bunlar sık sık «sosyalizm, sos- yal adalet, emek» gibilerden lâflar ederler. Ama filmlerinde oynattığı oyuncuların parasını vermez yahut da beş altı bin li- ra vermesi gerekirken bin liralık bir ça- maşır makinesiyle işi geçirirler. Bu tür yapımcı - yönetmenlerden biri vardır ki, Türkiye'nin en bilgili yönetmeni oldu- ğunu, «herşeyi bildiğini» söyler, ama öbür

yanda bir filim için anlaştığı kişilerin emeğini çalarak hiç belli etmeden tek fi- limden iki filim çıkarır ve borçlarını bile ödemez. Bir başka yapımcı - yönetmen oyuncuların sinema dergilerine dek her- kesi dolandırır, filimi çevirir ve sık sık yazıhane değiştirerek alacaklılarından ka- çar. Bu kişi de «sosyalizm, sosyal adalet, emek» lâflarını dilinden düşürmez...

Oyuncularla ilgili birşey söylenemez. Çünkü bu kişilerin Türkiye'ye hiçbir yarar- ı yoktur. Sinema oyuncularının yaptığı tek bir iş vardır, o da hiç emek harcama- dan onbinlerin, yüzbinlerin üzerine otur- maktır...

Senaryocular ise, çoğunlukla bu ülke- nin ve sinema sanatının zararına çalış- maktadır. Bu kişiler ya birbirinden bayağı konuları ortaya çıkarırlar yahut da ya- bancı yazarların, senaryocuların emeğini çalarak yeni eserler (!) hazırlarlar...

Türk toplumunu sömüren yerli sine- macıların yapıtlarını kontrol eden bir de Sansür Kurulu vardır. Bu kurulun ne işe yaradığını bugüne dek kimse anlıyama- mıştır. Aşağıya yazacağımız bu yıl çevri- len yerli filimlerin arasından aldığımız salt birkaçının adıyla Sansür Kurulu'nun yararını (!) göreceksiniz : «Komşunun Tavuğu», «Kart Horoz», «Yarına Boşver», «Pantolon Bankası», «Seveceksen Yiğit Sev», «Üçüncü de Mıhlarım», «Aklın Du- rur», «Kafadan Kontakaj», «Kralına Ma- densuyu», «İşlet Kafanı Kurtar Paçanı», «Lokum Gibi Kızlar», «Hop Hop Ali Abi»...

Okudunuz yerli filimlerimizden birka- çının adını. Bilinçten ve bilgiden yoksun kişilerden daha fazlasını beklememeliyiz.

VE BASIN :

1955 lerden bu yana basın sinemayla daha fazla ilgilenmeye başlamıştır. Gün- lük gazetelerin yanısıra «magazin» ler de, sanat dergileri de el atmıştır bu konuya. Bu arada salt sinema sanatına önem veren dergiler de yavaş yavaş ortaya çıkmıştır...

Günlük gazeteler... Vatan, Tercüman, Son Havadis, Yenısabah, Hürriyet, Milli- yet, Cumhuriyet, Hareket, Akşam, Yeni- gün, Ekspres, Gece Postası, Son Saat ve diğerleri zaman zaman sinemamıza oldukça fazla yer vermişlerdir. Günlük gazete- ler yerli sinemanın daha çok «hafif yö- nü» le ilgilenmiş ve suya sabuna dokun- mamıştır. Ve bu ilginin zarar ölçüsünü bir türlü anlayamayan günlük gazete yö- neticileri halâ aynı anlayışla sinemacıların toplumumuzu sömürmesine yardımcı olmaktadır...

Sinema Magazinleri... Önceleri «ma- gazin» ler sinemaya yer vermeye başladılar. Sonraları ise «sinema magazinleri» ortaya çıktı. Pazar, Sinema, Artist, Ses, Yıldız, Perde, Sinema Ekspres ve diğerle- ri... Bu «sinema magazinleri» de sinema- cılarımızın haksızcasına para kazanmalarını desteklemekten ve bu bilgisiz kişilerin Türkiye'de fazlasıyla tutunmasını sağla- maktan başka birşey yapamadılar ve ya- pamıyorlar da...

Sinema Dergileri... Sinema - Tiyatro, Yedinci Sanat, Sinema, Film gibi bir takım dergiler de çıktı. Ve hiçbir şekilde de topluma yararlı olamadılar...

Çeşitli Dergiler... Sanat, fikir ve siyaset dergileri de sinemaya zaman zaman yer verdiler. Türk Dili, Yelken, Ataç, Yeditepe, Varlık ve diğer sanat dergilerinin yanında Forum, Yön, Sosyal Adalet, Kim, Akis ve diğer fikir siyaset dergileri de konuya önem verdiler. Ama bu yayınlarda çıkan sinema yazılarının sürekli olmayışı yüzünden okuyucu Türk Sineması'ndan uzak kaldı ve herhangi bir yarar sağlayamadı...

Günlük gazetelerin sinemamızın hafif tarafını ele almaları ve mali yönden güçlü büyük olan «sinema magazinleri»nin

çalışması yüzünden Semih Tuğrul, Nijat Özön, Ali Gevgilili, G. Scognamillo, Tunçan Okan, Halit Refig (sinema yazarı olarak), Rekin Teksoy (s. y. olarak), Tarık Dursun Kakinç (s. y. olarak) gibi yazarların çalışmaları boşa gitti...

İşte tüm bunlardan sonra sinemada 1965-66 ya geldik. Radyoda, basından sonra geniş bir kitleye hitap etme yönünden üçüncü gelen sinemamız bize bu yılda da umut vermiyor. Sömürmekten başka bir şey düşünmeyen «yapımcı, yönetmen, senaryocu, görüntü yönetmeni» dörtlüsü ile boy göstermekten başkaca birşey bilmeyen kadın ve erkek oyuncularımızla onlara her bakımdan destek olan «sinema magazinleri»nin ortaya çıkardıklarından umutlu olmamıza hiç, ama hiçbir neden yok...

Türkiyede ermeni tiyatrosu

Metin AND

19. yüzyıl başlarında Türkiye'de Batı tiyatrosunun benimsenip yerleşmesinde Ermenilerin büyük yol göstericiliği ve yardımı olmuştur. Yalnız Batı tiyatrosunun tanınmasında değil fakat Türk yazarlarının oyunlarını oynatacak bir sahne ve oyuncular bulması, oyunculuk sanatının gelişmesinde de yardımları büyüktür. Güllü Agop tiyatrosu ve Minakyan tiyatroları gibi 19. yüzyılın ikinci yarısında Türkçe verdikleri temsiller tiyatro tarihimizde enine boyuna incelenmiştir. Öyle ki bu faaliyette Ermeni desteği gittikçe azalmakla beraber Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar süregelmiştir. Bu desteğin en önemli bir yönü de toplumun sert kuralları ve dinsel inançlar yüzünden sahneye çıkamayan Müslüman kadının yerine Ermeni kadın oyuncularının çıkmasıdır. İşte Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Ermeni desteğinin en dayanıklı yönü de bu olmuştur. Ancak Ermeni kadınlarının sahneye çıkışı sağlıklı kadar kolay ve erken başlamamıştı Ermeni Patrikliğinin ve Ermeni toplumunun sert baskısı uzun süre Ermeni kadınlarının sahneye çıkmasına engel olmuştur. Saray çevresindeki Ermeni ileri gelenlerinin de bunda büyük payları vardı. Ancak 12,13 yaşında Ermeni kızları sahneye çıkabiliyordu. Yukarıda belirttiğim gibi Ermeni kadının sahneye çıkması sağlandıktan çok geç tarihlerde olmuştur. Kadıköy'de Stepan Ekşiyani'nin Münüdar'da kurduğu tiyatrodaki 1856 yılında Ermeni kadınlarının ilk sahneye çıktığını görüyoruz. İlk kadın oyuncu asıl adı Agavni Hamoyan olan Fanni'dir. Sahneye çıkışı büyük gürültü ve dedikoduya yol açtı. Sonra başkaları da çıktı, bunlar arasında Hekimyan topluluğu ile oynayan Ağavni Kegorkyan'dır. Fakat daha çok hevesli temsillerine karşı sahneye ilk çıkan Ermeni oyuncusu Arusyak Papazyan olmuştur. 1859-60 yıllarında belli başlı temsillerde oynadı, 14 Aralık 1861 de sahneye çıkan ilk profesyonel kadın oyuncu oldu.

İstanbul'da Ermeni tiyatrosunun kuruluşu da oldukça yeni sayılabilir. Bu arada tam bir tiyatro faaliyet sayılmamakla

beraber 1846 - 1866 tarihlerinde faaliyet gösteren Aramyan topluluğunu bunun başlangıcı sayabiliriz. Bu tiyatroyu Hovannes Kasparyan kurmuştur. 1826 da İstanbul'da doğan Ohannes Kasparyan genç yaşta sirke meraklıydı. Kendisi o sıralarda İstanbul'da bulunan Souillier, Gaetano gibi sirkleri seyrediyor, öyle ki onların temsillerine bile katılıyordu. Bundan cesaret alarak 1844 de kendisi de bir sirk topluluğu kurduysa da bu yürümedi. 1846 yılında Beyoğlunda Komiser Musa Beyin isteklendirmesiyle toprak satın aldı, tahtadan ve Avrupa biçimi olan bir oyun yeri kurdu, aynı yılın Mayıs ayında ilk temsilini verdi. Büyük bir başarı kazandı. Daha çok sirk gösterileri ve kaba güldürüler, orta oyunu benzeri meydan oyunları oynanıyordu. Yavaş yavaş dram temsillerine de başladı. İlk gecenin başarısıyla bütün giderleri kapatıp gelir de sağladı. Temsiller de Kevork adlı oyuncu zenne olup kadın rollerine çıkıyor, Hovannes Kasparyan da soytarı rollerindeydi. Topluluk 12 gün süren Saray düğününe de katılıp, ip üzerinde yürümek, ev kurmak, evi ateşe vermek, kurban kesmek gibi çambazlık gösterilerinde bulundular. Bu topluluğun başarısı karşısında Souillier, Gaetano gibi sirkler temsillerini kesmek zorunda kaldılar. 1849 yılında Tiflis'den gelen Agob ağa adında biri Kasparyan topluluğunu Tiflis'e tiyatro kurmak için çağırdı. Kasparyan oraya bir iki kişiyle gidip yeni bir topluluk kurdu. Bin metre kare üzerine bin kişilik bir tiyatro kurdu, bu tiyatronun iki kat üzerine 72 locası vardı. Kasparyan 1851 de İstanbul'a döndü, ulusal bir tiyatro kurmak istiyordu. Pangaltı ile Taksim arasında bir yerde toprak aldı, burada Mıgırdıç Cezayirliyan yardımıyla locaları olan bir tiyatro kurdu. Bu faaliyetine Saray da yardım ediyor, Valde Sultan'dan yardım görüyordu. Kasparyan 1863 yılında Gedikpaşa'da da bir tahta tiyatro kurdu. Bu topluluğun faaliyeti 1866 yılına kadar sürdü, Kasparyan da 1867 yılında öldü.

Aramyan Tiyatrosu bir tiyatro binası, bir oyuncular topluluğu kurması, temsiller

vermesi bakımından ilginç sayılabilir, ancak bu tiyatronun faaliyetine ciddi bir topluluk gözüyle bakamayız, topluluğun oyun yazarlığı yönünden bir çalışması yoktur. İşte bu alanda öncülüğü yapan Serap Hekimyan olmuştur. Serap Hekimyan'ın çalışmalarının bizim bakımımızdan da önemi vardır, çünkü Türkçe oynanan ilk temsil onun çabası ile verilmiştir. İstanbul'da doğan Hekimyan İtalyan okulunda ve Venedik'te Rafelyan'da okudu, İstanbul'a 1848 yılında döndü. Bazı eserleri Ermeniceye çevirdi. Kendi eseri olan ilk oyununu 1848 de yazdı, bu «Ardeş ve Satenik» dir. 1856 yılında ciddi tiyatro çalışmalarına başladı, çevresine toplanan oyuncular şunlardı: Bedros Magakyan, Hovannes Acemyan, Bedros Çuhacıyan, Abraham Narinyan, Avedis İdareciyan, Tomas Terziyan, Serope Benliyan, Harutyun Pamaşırıyan, Kadınlar arasında Agavni Hamoyan, Agavni Terziyan, Takuhi Dikranyan, K. Baltayan ve Aruzyak Papazyan'dır. Bunlar daha sonra uzun ömürlü olan ve daha aşağıda inceleyeceğimiz Şark Tiyatrosunu kurdular. İlk başta Türkçe ve İtalyan temsiller veriliyordu, daha sonra izin alınıp Ermenice oyunlar oynandı. Türkçe temsillerin hangileri olduğunu ve tarihlerini bilmiyoruz, ancak çok erken tarihlerde bile Ermenilerin bazı Batı oyunlarını Türkçeye çevirdikleri üzerine bilgimiz var. Bu arada merkezi Venedik'teki manastırda olan Ermeni katolikleri Mihırtaryan'ların bu yolda bazı çabaları olduğunu biliyoruz. Nitekim bunlar arasında 1813 yılında Molière'in «Zoraki Hekim» ini H.A.G. Antimosyan Türkçeye çevirmiştir. Fakat sözünü ettiğimiz ve Türkçe gazetelerden öğrendiğimiz ilk temsil Serap Hekimyan'ın İtalyanca'dan çevirdiği ve asıl adını ve yazarını bilmediğimiz bir oyundur adı, «Riyakar ve Müseyyip» dir. 20 Mayıs 1858 de Naum Tiyatrosunda oynanmıştır, oynayan oyuncular Stefan Ekşiyani, Kapral Balatyan, Ohannes Acemyan, Karakın Azeryan, Fani Hamsiyan, Agavni Kegorkyan, Tomas Terziyan'dır. Bu oyun Mart 1863 günü Şark Tiyatrosunda «Mürat Filozof ile Hayırhan Müseyyip» adıyla yeniden oynanmıştır. Aslında bu tarihler arasında bir başka Ermeni topluluğu İzmir'de Türkçe oyunlar oynuyordu. Vas-puragan topluluğu adıyla bilinen ve 1862-64 yılları arasında İzmir'de temsiller veren bu topluluk Güllü Agop tiyatrosundan önce Türkçe temsiller verdiği için tiyatro tarihimiz bakımından ayrı bir önem taşımaktadır. Bu önem göz önünde tutularak bu topluluğun faaliyeti bir ayrı yazı konusu olacaktır. Gene daha aşağıda faaliyetinin tarihini çizdiğimiz Şark Tiyatrosu, Ermenice adıyla Arevelyan Tiyatrosu başka Türkçe temsiller vermiştir. Nitekim Şubat'ın 1864 yılında Don Gregorio yani «Hocanın Telağı» adlı üç perdelik bir güldürü ile «Odun Kılıç» adında bir perdelik iki oyun oynamışlardır. Türkçe gazete bunun Goldoni'nin eseri olduğunu söylüyor. Nitekim bu satırların yazarı da İngilizce yazdığı Türk tiyatro tarihi kitabında bu bilgiye dayanarak bunun Goldoni'nin olduğu söylemiştir. Oysa oyun Alberto Nota ile Çönte Giraud'un «L'Ajo nel imbarazzo» adlı oyunun çevirisi olduğunu öğrenmişti. Daha sonra 1866 yılı Şubat ayında Molière in «Monsieur de Pourceaugnac» adlı güldürüsü oynanmıştır.

(Devamı var)

bibliyografya

Derliyen : S.N. ÖZERDİM

ATATÜRKÇÜLÜK NEDİR? Yeni ekmelemlerle ikinci basım Hazırlayan: Yaşar Nabi. İstanbul 1965 Varlık Yayınevi, 269 S. 5 lira. Resimli (Bu ikinci basıma 1963 te Cumhuriyet'te yayınlanan altı yazı daha eklenmiştir. Kitapta 36 bilim adamının ve yazarın Atatürkçülüğü anlatan yazıları yer almıştır.)

TÜRK ANSİKLOPEDİSİ. 99. fasıkül. (Devrim) maddesine kadar. 10 lira.

ÇÖRÇİL. Yazan : Cihat Baban. İstanbul 1965 Okat Yayınevi. 248 S. Ciltli, 10 lira. (Churchill'in biyografyası).

TÜRK TARİHİNDE SİYASİ PARTİLER ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi. İstanbul 1965 Elif Yayınları. 144 S. 750 kuruş. (Tanzimat, Birinci Meşrutiyet, İkinci Meşrutiyet, Siyasi partilerin doğuşu, Millî kongreler, Birinci B.M.M. den İkinci Dünya Harbi sonuna kadar. Çok partili düzene geçiş, 27 Mayıs İhtilali ve sonrası, Sosyalizm akımının güçlenmesi ve sonuç. Bibliyografya.)

MARKSİZM VE EKZİSTENSİYALİZM. Dialektik Üzerine Tartışma. Çeviren: Necati Engez. İstanbul 1965 İzlem Yayınları. 91 S. 4 lira. (Paris'te «Diyalektik, yalnız bir tarih yasası mıdır, yoksa aynı zamanda bir doğa yasası mıdır?» konulu açık oturum: Jean Orcel, Jean-Paul Sartre, Jean Hyppolite, Jean-Pierre Vigier.)

AŞINA YÜZLER. Samet Ağaoğlu. İstanbul 1965 Ağaoğlu Yayınevi. 229 S. 10 lira. (Edebî biyografyalar.)

BU DÜNYADAN NÂZİM GEÇTİ. Yazan: Valâ Nureddin Vâ-Nû. İstanbul 1965 Remzi Kitabevi. 495 S. Metin dışında fotoğraflar. 15 lira. (Anılara dayanan biyografya. Şairin hayatı, ruh yapısı)

GİRESUN. (Bütün Yönleri ve Kazaları İle). Yazan Sacit Karabrahimoğlu (T.B. M.M. de memur). Ankara 1965. 127 sayfa, resimli. 5 lira «Giresun Eyaleti», Giresunun tarihi, Kurtuluş Savaşında Giresun. İdarî yönü ile Giresun, Giresunun mahallî hususiyetleri, tarihi kalıntılar, sosyal yönü ile Giresun, Millî Eğitim, Coğrafi yönü ile Giresun, Fındık, Giresun İmanı, Karayolları, sahil yolu, Yeraltı zenginlikleri, Kazaları. Şiirler.)

Şiir :

KASIM. Neriman (Duranoğlu) Saryal'ın şiirleri. Ankara. 1965 Adres: P.K. 54-Bakanlıklar. 80 S. resimler. 5 lira. (Şairin, hayat evrelerine göre düzenlenmiş şiirleri.)

Oyun :

İŞKİLLİ MEMO. Yazan : Teodor Kasap. Baskıya hazırlayan: Cevdet Kudret. İstanbul 1965 Elif Yayınevi. 54 S. 2 resim. 3 lira. (Molière'in «Sganarelle ou le Cocu Imaginaire» oyununun Türkçeye aktarılması. Teodor Kasap'ın hayatı ve eserleri üzerinde, Cevdet Kudret'in bir incelemesiyle.)

FERHAT İLE ŞİRİN. Bir Aşk Masalı. Nazım Hikmet'in oyunu. Ankara 1965 Dost Yayınları. 100 S. 4 lira.

Roman - Hikâye :

DEĞİRMEN-DAĞLAR VE RÜZGÂR. Sabahattin Ali'nin bütün eserleri: 1-2 İstanbul 1965 Varlık Yayınevi. 323 S. 6 lira. (Tahir Alangu'nun yazar üzerindeki uzun incelemesi ile. İlk kitap hikâyeler, ikinci kitap şiirler.)

IRMAĞIN ÖTESİ. Ernest Hemingway'in romanı. Çeviren: Anıl Meriçelli. İstanbul 1965 Varlık Yayınevi. 202 S. 4 lira.

YENİLMEZ ADAM. Ernest Hemingway'in hikâyeleri. Çevirenler: Tunç Yalman-Vahdet Gültekin-Mustafa Yurdakul. İstanbul 1965 Varlık Yayınevi. 84 S. 2 lira. 3. basım. (Malcolm Cowle'un biyografya yazısı ile.)

Deneme :

EKMEK VE ÖZGÜRLÜK. Yazan : Mahmut Yağmur. Ankara 1965. 80 S. 3 lira. Yazarın çeşitli yurt sorunları üzerinde

dergilerde yayımladığı yazılar. Yazarın önceki kitabı 1957 de yayınlanmış olan **DERTLER PAZARI**'dır.)

Dergiler :

TÜRK DİLİ'nin Kasım 1965 sayısı zengin bir Atatürk Özel Sayısı olarak yayınlanmıştır. **EYLEM** Kasım başından beri onbeş günlük olmuştur. 21 sayısında Ceyhan Atuf Kansu'nun «Kurtuluş Savaşı Nedir?» incelemesi var. **YENİ DERGİ**'nin Kasım sayısı «Yeni Roman Özel Sayısı» olarak, incelemeler ve yeni roman örnekleriyle çıkmıştır. Bu sayı 140 sayfa, beş liradır. Adnan Turani'nin **SANAT** ve **SANATÇILAR** dergisinin Ekim sayısı yayınları. **DOST** dergisinin Eylül sayısında Ulusal Edebiyat konusunda bir açık oturum yer almıştır. **SOYUT**, **TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI**, **EMRE** (Eskişehir Halkevi) dergilerinin Ekim; **YENİ UFUKLAR**, **İMECE**, **HİSAR**, **DEVİNİM LX**, **ÇAĞRI** (Konya) dergilerinin Kasım sayıları çıkmıştır. **SU** (Sivas) dergisinin Ekim sayısı ile birlikte gelen Eylül sayısı şiir özel sayıdır.

Yüksek Kalite

Ucuz Fiat

Sevdiğiniz renk ve desen

Yalnız

SÜMERBANK

Mağazalarında

Zarif biblolar, vazolar,

Porselen Takımlar

SÜMERBANK'ta

Zevkini ve kesesini düşünenlerin

uğrayacakları yer : Daima

SÜMERBANK

Mağazalarıdır.

Zarif ve Keseye uygun şekilde giyinebilmek

SÜMERBANK

Mağazalarına

uğramakla,

Tasarruflarınızı verimli hale getirmekte

SÜMERBANK A

Para Yatırmakla

Mümkündür

SÜMERBANK

(Basım A/1057) - 405

KENDİ PARAN

KENDİ EMEĞİN

KENDİ PETROLÜN

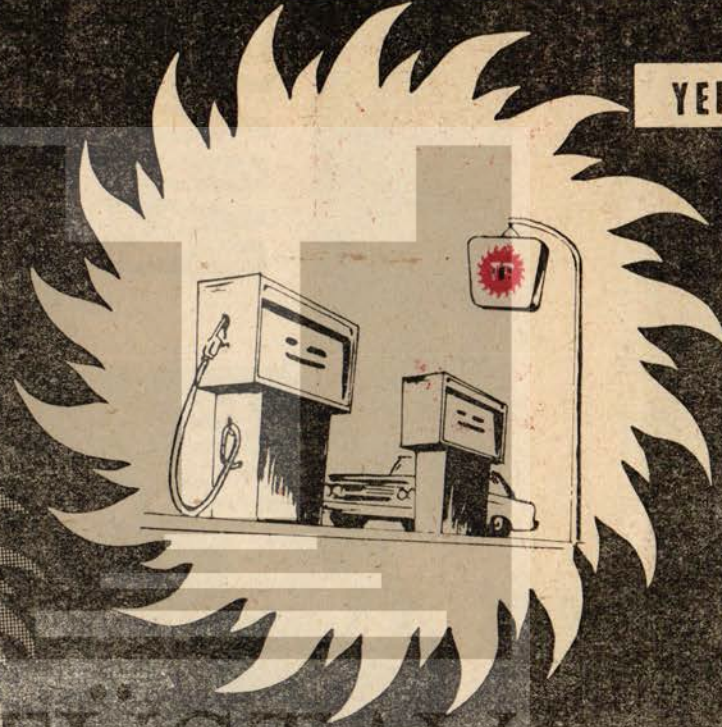
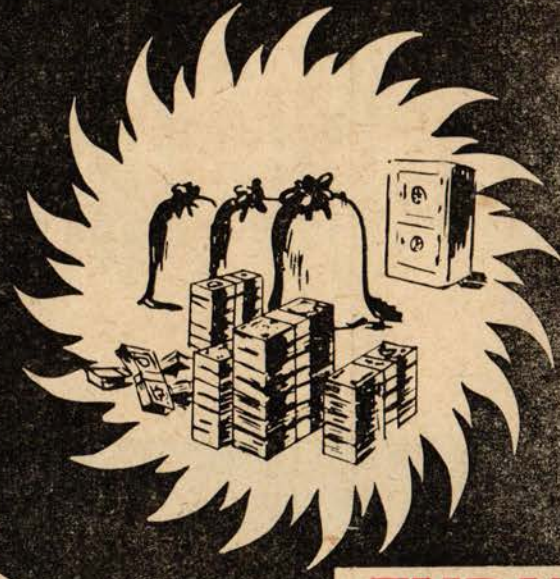
TÜRKİYE PETROLLERİ A. O.

YEPYENİ SATIŞ İSTASYONLARI

VE MODERN SERVİSİ İLE

DAİMA HİZMETİNİZDEDİR

TP

Cevdet Batur

FORUM

FİKİR MEYDANIDIR
(Gözetici Tarafından Sığartılan İktisat ve Sosyal Bilimler Dergisi)

Yıl : — Cilt : XVIII — 100 Kuruş
İdarehane : Yenışehir, Büyük Han
No. 55 Tel : 17 87 37 — ANKARA
Haberleşme : Forum Dergisi P.K. 131
ANKARA

★

Sahibi : Fikret EKİNCİ
Yazı İşleri Müdürü : Bekir EKİNCİ

Bu Sayıda Yazı Kurulu :

Bekir EKİNCİ — Fikret EKİNCİ —
Sait DİLİK — Alpaslan IŞIKLI —
Ruşen KELEŞ — Cahit Talas —
Besim ÜSTÜNEL — Şevki VANLI

Sekreter : Abbas ÖZEL

Dizgi ve Baskı : Gürsoy Basımevi
Telefon : 13 17 53

İlan ve Abone :

Arka kapak 1000 TL. (iki renkli
1500 TL.) ★ Metin arası santimi
10 TL. — (Devamlı ilân verenlere
pazarlıkta) ★ Bir yıllık 22 TL.
★ Altı aylık 11 TL. ★ A.B.D. (uçak)
90 TL. Avrupa (uçak) 54 TL. —
Yabancı devletlere (Adı) 44 TL. dir.

(FORUM) ve yazarın adı belirtilme-
den yazı iktibas edilemez.

YAYINLAR

ATATÜRKÇÜLÜK NEDİR?

Haz. : Yaşar NABİ
(36 Kişinin anlattıkları ve yazdıkları
yazılar)
Varlık Yayınları
5 Lira

★

ANAMIN KİTABI

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU
Varlık Yayınları
4 Lira

★

DEĞİŞMEN-DAĞLAR ve RÜZGAR

Sabahattin ALİ
Bütün Eserleri 1-2
Varlık Yayınları
6 Lira

★

YAŞAMAK HIRSI

Jack LONDON
Çev. : Mehmet HARMANCI
Varlık Yayınları
2 Lira

★

İRMAĞIN ÖTESİ

(Roman)
Ernest HEMINGVAY
Çev. : Anıl MERİÇELİ
Varlık Yayınları
4 Lira

★

YENİLMEZ ADAM

(Hikâye)
Ernest HEMINGVAY
Varlık Yayınları
2 Lira

★

RİFAT BEY NEDEN KAŞINIYOR?

(Mizah Hikâyeleri)
Aziz NESİN
Düşün Yayınevi
5 Lira

★

İHTİLALİ NASIL YAPTIK?

(Mizah Hikâyeleri)
Aziz NESİN
5 Lira
Düşün Yayınevi

Nuruosmaniye Atasaray 206 - İstanbul

